

Utjecaj likovne umjetnosti na učenički pisani izraz

Dumančić, Dorothea

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:478480>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-05-17**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Dorothea Dumančić

**Utjecaj likovne umjetnosti na učenički pisani
izraz**

Influence of visual arts on pupils' writing

(DIPLOMSKI RAD)

Rijeka, 2017.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Dorothea Dumančić

Matični broj: 0009065047

**Utjecaj likovne umjetnosti na učenički pisani
izraz**

Influence of visual arts on pupils' writing

DIPLOMSKI RAD

Diplomski studij: Hrvatski jezik i književnost/Povijest umjetnosti

Mentor: Prof. dr. sc. Karol Visinko

Rijeka, studeni 2017.

Sadržaj

Sažetak.....	
1. Uvod.....	1
2. Školski predmet <i>Hrvatski jezik</i> u službi razvoja jezičnih djelatnosti.....	2
2.1. Školski predmet <i>Hrvatski jezik</i>	2
2.2. Jezično izražavanje.....	3
2.2.1. Oblici jezičnog izražavanja.....	3
2.3. Jezične djelatnosti	6
2.3.1. Slušanje	7
2.3.2. Govorenje.....	8
2.3.3. Čitanje	9
2.3.4. Pisanje	11
3. Učenički pisani izraz.....	12
3.1. Važnost, nužnost i vrijednost pisanja u odgojno-obrazovnom procesu – ispitivanje i vrednovanje	13
3.2. Pisano stvaralaštvo	15
3.3. Učenički sastavak.....	17
3.4. Učeničko opisivanje	20
4. Utjecaj likovne umjetnosti na pisani izraz učenika.....	21
4.1. Što je likovna umjetnost?	21
4.2. Impresionizam.....	23
4.3. Utjecaj likovnog djela na učenički pisani izraz	25

5. Istraživanje utjecaja slikarskih umjetničkih djela impresionizma na učenčki pisani opis otvorenog prostora	28
5.1. Predmet istraživanja	28
5.2. Cilj i zadaci istraživanja	29
5.3. Hipoteze istraživanja	29
5.4. Uzorak ispitanika	30
5.5. Metodologija rada	31
5.6. Rezultati istraživanja i rasprava	33
5.7. Zaključak istraživanja	44
6. Zaključak	46
7. Popis literature i izvora.....	47
8. Popis priloga.....	50

Sažetak

Ovaj rad promatra utjecaj likovne umjetnosti na učeničko pisano izražavanje na teorijskoj i praktičnoj razini. Za potrebe ovog rada provedeno je eksperimentalno istraživanje utjecaja slikarskih umjetničkih djela impresionizma na učeničko pisanje opisa otvorenih prostora.

Cilj istraživanja bio je utvrđivanje utjecaja predloženih likovnih djela impresionizma na učeničko opisivanje otvorenih prostora. Rezultati istraživanja pokazali su da su primijenjeni metodički postupci u vezi s likovnim predlošcima usmjerili pažnju eksperimentalne grupe učenika na predmet opisivanja, odabir i razradbu motiva vidljivih na slikama te uvjetovali veću uspješnost pisanja zadanog oblika jezičnog izražavanja. Opisi kontrolne grupe postigli su veći stupanj izvornosti u odabiru i razradbi motiva, zbog čega su učenici češće posezali u vlastita iskustva i maštu, unosili emocije, stavove i osobne utiske o prostoru koji opisuju. Kontrolna grupa učenika nerijetko je u opise uključivala pripovjedačke elemente jezičnog izražavanja. Iako rezultati provedenog istraživanja nisu ukazali na zamjetne promjene u učeničkim opisima nastalim pod utjecajem likovnih djela, ona su uvjetovala nov i jedinstven način pristupanja zadanom sadržaju, zbog čega mogu biti iznimno vrijedna u usmjeravanju učeničke pažnje i poticanju na usmeno ili pisano izražavanje.

Ključne riječi: pisano izražavanje učenika, opisivanje, opis otvorenog prostora, likovna umjetnost, slikarstvo impresionizma

Abstract

This paper analyses how visual arts influence pupils' writing both on theoretical as well as practical level. I have conducted an experimental research of the influence of Impressionist paintings on pupils' written descriptions of open spaces.

The purpose of the survey was to determine the influences of suggested Impressionist works of art on pupils' written descriptions of open spaces. The results of the survey have shown that the artworks have influenced pupils' descriptions in terms of selection and writeup of motifs noticeable in paintings, have directed the attention towards the description and have ensured bigger success in required writing. The descriptions done by control groups have shown a higher level of authenticity in the selection and writeup of motifs, and the pupils have frequently used their own experiences and imagination, as well as emotions, attitudes and personal impressions about the space that was being described. Control groups have more often written descriptions due to the inclusion of narrative elements. Although the results of the conducted research did not indicate the visible impact of artwork on student descriptions, they provided a new and unique approach to access to the content, which could be of great value in focusing students' attention and encouraging oral or written expression.

Keywords: pupils' writing, description, open space description, visual arts, Impressionist paintings

1. Uvod

Ovaj rad razrađuje temu učeničkog pisanog izraza u nastavi *jezičnog izražavanja* i utjecaj likovne umjetnosti na taj izraz. U drugom dijelu to provjerava empirijski, odnosno promatra se utjecaj likovne umjetnosti na učeničko pisano izražavanje u nastavnoj praksi.

Moja zaokupljenost ovom temom započela je u nastavnoj praksi. Poticaj za istraživanje dobila sam slušanjem nastavnih satova školskih interpretacija lirskih pjesama Viktora Vide *Zbogom, kućo bijela* i Antuna Gustava Matoša *Notturmo*. Interpretacije pjesama bile su usmjerene na učeničko osjetilno doživljavanje i zamišljanje prostora o kojima su pjesnici pisali. Kratki opisi prostora, temeljeni na auditivnim i vizualnim osjetima, koje su učenici pisali u fazi stvaralačke sinteze, motivirali su me na provođenje istraživanja o vizualnom utjecaju likovne umjetnosti na učenički pisani izraz.

2. Školski predmet *Hrvatski jezik* u službi razvoja jezičnih djelatnosti

2.1. Školski predmet *Hrvatski jezik*

Odredbe nastavnog programa *Hrvatskog jezika* ukazuju na važnost tog predmeta za svekoliko obrazovanje učenika (Nastavni plan i program, 2006).

Komunikacija u nastavi odvija se na hrvatskom jeziku. Školski predmet *Hrvatski jezik* obvezan je svim učenicima od prvog do osmog razreda osnovne škole te od prvog do četvrtog razreda (ili trećeg razreda strukovne škole) srednje škole. Nastavna područja *Hrvatskog jezika* u osnovnoj školi su hrvatski jezik, književnost, jezično izražavanje i medijska kultura, a u srednjoj školi hrvatski jezik, hrvatska i svjetska književnost i jezično izražavanje. Početno čitanje i pisanje je nastavno područje koje je zastupljeno samo u prvom razredu osnovne škole. Sadržaji svih nastavnih područja *Hrvatskog jezika* u osnovnoj i srednjoj školi međusobno se prožimaju i nadopunjuju, a temeljni nastavni cilj predmeta je osposobljavanje učenika za uspješnu jezičnu komunikaciju na hrvatskom jeziku. Osim komunikacijske funkcije, ciljevi *Hrvatskog jezika* odnose se na razvijanje govorne i pisane uporabe jezika u svim funkcionalnim stilovima, razvijanje literarnih sposobnosti, čitateljskih interesa i kulture, poticanje zanimanja i potrebe za sadržajima medijske kulture, osvješćivanje važnosti znanja hrvatskoga jezika i razvijanje senzibiliteta prema jeziku hrvatskoga naroda, njegovoj književnosti i kulturi. Svaki cilj usko je povezan s jednim od četiriju nastavnih područja, a zadaće nastavnih područja u svezi su s razvojem četiriju jezičnih djelatnosti - slušanjem, govorenjem, čitanjem i pisanjem.

2.2. Jezično izražavanje

Jezično izražavanje je nastavno područje školskog predmeta *Hrvatski jezik*. Zastupljeno je u svim razredima osnovne i srednje škole. Zadaće jezičnog izražavanja su osposobljavanje učenika za samostalnu uspješnu govornu i pisanu uporabu jezika koja se očituje u svim funkcionalnim stilovima, razvijanje sposobnosti izražavanja doživljaja, osjećaja, stavova i misli te uporaba pravogovornih i pravopisnih, odnosno ortoepskih i ortografskih norma (Nastavni plan i program, 2006). Nastava jezičnog izražavanja u svakom segmentu na određen način utječe na razvoj pojedine jezične djelatnosti. Slušanje i čitanje su nužni za razumijevanje sugovornikove poruke i stvaranje određenog mišljenja i stava o njoj. Pri usmenom izražavanju misli potrebno je pripaziti na pravilnu uporabu vrednota govornog jezika i na pravogovornu (ortoepsku) normu. Pisanje je najsloženija jezična djelatnost koja uključuje mišljenje, odnosno razumijevanje sadržaja o kojem se piše, poznavanje pravopisnih (ortografskih) norma te ovladavanje svim prethodnim jezičnim djelatnostima. U ranijim razredima osnovne škole (od prvog do četvrtog razreda) veća se pozornost pridaje pravilnom pisanju slova, urednosti i čitkosti pisanog izraza te opisivanju i izricanju jednostavnih sadržaja. U višim razredima osnovne škole, i u srednjoj školi, naglasak je na ovladavanju različitim oblicima jezičnog izražavanja te na kritičkom mišljenju. U narednom potpoglavlju i poglavlju razrađuju se teme oblika jezičnog izražavanja i jezičnih djelatnosti, s naglaskom na pisanje i opisivanje koji zauzimaju važnu ulogu u ovom radu.

2.2.1. Oblici jezičnog izražavanja

Oblici jezičnog izražavanja mogu se podijeliti u nekoliko zajedničkih skupina: pripovijedanje, opisivanje, dopisivanje i raspravljavanje. Oni formalno-

pojavnim izgledom, sadržajem te jezično-stilskim karakteristikama upućuju na raznolikost svojih funkcija. Bilješka i natuknica dva su oblika jezičnog izražavanja koji ne podilaze niti jednoj skupini te se najčešće promatraju zasebno kao samosvojna cjelina.

Pripovijedanje se temelji na izražavanju zapažanja promjena u vremenu i prostoru (Težak, 2003: 478). Ono se raslojava na pričanje, prepričavanje i izvješćivanje. Pripovjedački oblici jezičnog izražavanja od učenika iziskuju vještine zamišljanja i fantazijskog mišljenja, prizivanja i organizacije misli, povezivanja intelektualnog i emocionalnog, kreativnosti i mnoge druge. Tomu može pridonijeti nastavnikova priča, razgovor, umjetničko djelo (likovno, glazbeno, dramsko, filmsko, scensko, književno), sadržaji s televizije, radioemisije ili iz novina, priroda te svaki predmet koji u učeniku može izazvati stvaralačku potrebu za izražavanjem priče (Težak, 2003: 480).

Dopisivanje može biti objektivno i subjektivno, a cilj mu je obraćanje u privatne i javne svrhe poput pozdrava, poziva, čestitki, suosjećanja i slično. U ovu skupinu ubrajaju se pozivnice (pisane ili tiskane), sms i elektroničke poruke, čestitke, pisma i razglednice (Visinko, 2010: 194-207). Dopisivački oblici jezičnog izražavanja važni su za svakodnevnu javnu i privatnu pisanu komunikaciju učenika. Dopisivanje u javne svrhe propisano je pravilima kulturnog obraćanja. Učenik se s dopisivanjem susreće od najranije dobi, pisanjem blagdanskih čestitki, izražavanjem pozdrava članovima obitelji na razglednicama, slanjem ili primanjem rođendanskih pozivnica prijateljima i na mnoge druge načine.

Raspravljanje se temelji na problematiziranju određene teme kroz analiziranje, komentiranje, prikazivanje, osvrtanje, kritiziranje, iznošenje stava ili valoriziranje. U raspravljačke oblike jezičnog izražavanja ubrajaju se problemski članak, komentar, osvrt, prikaz, kritika, interpretacija, recenzija, rasprava i esej (Visinko, 2010: 247-273). Učenici se s navedenim oblicima jezičnog izražavanja

susreću tek u sedmom i osmom razredu osnovne škole, zbog složenosti misaonih procesa i uključivanja vlastitog stava, a uvježbavaju ih i u srednjoj školi. Esej je postao djelom ispitnih zadataka na državnoj maturi kojoj učenici pristupaju pri završetku srednje škole. Uporaba raspravljačkih oblika jezičnog izražavanja najčešća je u znanstvenim javnim područjima ljudske djelatnosti.

Budući da se istraživački dio ovog rada bavi učeničkim opisivanjem, posvećena mu je najveću pozornost. Opisivanje zahtjeva promatranje, uočavanje ili zapažanje, razumijevanje i izražavanje onog što nas okružuje, a opisivati se može živo i neživo poput osoba, životinja, biljaka, predmeta, mrtve prirode, otvorenih i zatvorenih prostora te prirodnih pojava i atmosferskih stanja. Vrste opise mogu se promatrati iz različitih polazišnih točaka. Stjepko Težak izdvaja vrste opisa prema kriteriju vanjskog i unutrašnjeg vida stvarnosti (fizički i psihički portret osobe), prema predmetu opisivanja (opis čovjeka ili portreta, kraja ili pejzaža, zatvorenog i otvorenog prostora, mrtve prirode, životinja, biljaka, prirodnih pojava, različitih proizvoda čovjekovih ruku, radnji kretanja, zbivanja, osjećaja i apstraktnih pojmova poput veselja, žalosti, boli, mladosti i starosti), prema sudjelovanju osjeta u promatranju objekta kojeg učenik opisuje (vizualni, auditivni, olfaktivni, gustativni, taktilni i osjetilno kombinirani), prema svrsi (znanstveni, popularno-znanstveni i književno-umjetnički opis), s obzirom na zapažanje bitnog i nebitnog (supstancijalni i akcidentalni opis), s obzirom na stajalište opisivača (romantičan, naturalističan, realističan, humorističan i sentimentalni opis), prema odnosu na pojedinosti (detaljan, podroban i globalan opis), prema jezičnoj konkretizaciji zapaženih predmeta (konkretan i apstraktan opis), prema stupnju kreativnosti (produktivan i reproduktivan opis), po načinu uporabe (samostalni i uklopljeni opis), s obzirom na prisutnost ili neprisutnost opisivanog objekta (opis po promatranju, opis po sjećanju i opis po mašti), prema stupnju u kojem se nalazi objekt (statičan i dinamičan opis) i prema izričaju i

brojnosti opisivača (usmeni, pismeni, individualni i kolektivni opis) (Perazić i dr., 1977: 68).

2.3. Jezične djelatnosti

Jezične djelatnosti razvijaju se na satovima školskog predmeta *Hrvatski jezik*, a sustavno se obrađuju na satovima *jezičnog izražavanja*, no jednako su vrijedne za sve ostale školske predmete kako bi se ostvarila uspješna komunikacija u nastavi te u svakodnevnim životnim situacijama. Uz spomenute četiri jezične djelatnosti, Karol Visinko (2010: 15) izdvaja i prevođenje kao petu jezičnu djelatnost. Smatra ga vrijednim u odnosu hrvatskog i stranog jezika, ali i hrvatskog standarda i njegovih varijeteta. Pitanje razvoja jezičnih djelatnosti kod djece u jednakoj mjeri ovisi o genetskim obilježjima i socijalnim životnim uvjetima poput obitelji, odgovarajuće skrbi, sretnom i vedrom okruženju te potkrepljujućim aktivnostima. Roditelji mogu razvijati sve jezične djelatnosti kod svoje djece pomoću nekih od sljedećih aktivnosti: čitanjem različitih oblika usmene i umjetničke književnosti (bajki, basni, pripovijetki, legendi), posjetima lutkarskih i kazališnih predstava, igranjem uloga te pjevanjem uspavanki. Usmeno kazivanje i pripovijedanje potiču razvoj fantazijskog mišljenja i misaonih procesa te izoštravaju sluh za književno-umjetnički izraz koji se uvelike razlikuje od svakodnevnog govora. Navedene aktivnosti otvaraju vrata novom, dotad nepoznatom načinu govora, koji posjeduje specifične vrednote govornog jezika: mimiku, geste, boju glasa, intonaciju, intenzitet, tempo i stanku. U predškolskom odgoju i u prvom razredu osnovne škole djeca uče pisati velika i mala slova hrvatske abecede. Jednostavnije rečenice i tekstove pišu u ranijim razredima osnovne škole, a složenije tekstove uče pisati tek kasnije u višim razredima osnovne škole i tijekom srednjoškolskog obrazovanja, kada se njihove jezične, socijalne i misaone sposobnosti povećavaju. Svaki roditelj i učitelj

razredne i predmetne nastave trebao bi biti upućen u mogućnosti djeteta u određenoj dobi.

2.3.1. Slušanje

Prva jezična djelatnost kojom čovjek ovladava u svom životu je slušanje. Od neselektivnog slušanja postupno se razvija selektivno. Dijete u predškolskoj dobi upoznaje značenje usmjerenog slušanja, odnosno uči percipirati važne informacije koje će mu kasnije služiti u oblikovanju ponašanja, razvijanju vještina, sposobnosti i kreiranju znanja.

Slušanje je nezaobilazna nastavna i životna aktivnost koja, ukoliko se razvija i njeguje, omogućuje uspješno ovladavanje ostalim jezičnim djelatnostima. U nastavnom se procesu na uopćenoj razini mogu izdvojiti slušanje nastavnikovih i učenikovih pitanja i odgovora, učenikovo slušanje različitih zadataka i nastavnikovo slušanje učeničkih potreba, prijedloga i dvojbi. Aktivno, djelomično i nesvjesno slušanje najznačajnije su vrste slušanja kojima se koriste učenici u nastavnom procesu. U svom radu Varga i Somolanji-Tokić (2015) ukazale su na važnost prepoznavanja smisla koji se krije u podlozi informacija izrečenih govornom porukom, poput razumijevanja osjećaja i potreba govornika. Djelomično slušanje karakteristično je za učenike čija pozornost nije u potpunosti usmjerena na razumijevanje sadržaja, osjećaja i potreba učitelja ili drugih učenika. Nesvjesnim slušanjem učenik bez svjesne namjere prima informacije koje će mu kasnije olakšati svladavanje novih sadržaja i njihovih značenja.

U kontekstu nastavnih područja *Hrvatskog jezika* mogu se izdvojiti sljedeće vrste slušanja: slušanje za estetski užitek, slušanje umjetničke riječi, poetsko slušanje, slušanje s razumijevanjem, kritičko i empatičko slušanje (Visinko, 2010: 21-22). Slušanje za estetski užitek, slušanje umjetničke riječi i poetsko slušanje

potiču razvijanje senzibiliteta za umjetničku književnu riječ (Rosandić, 1986: 389-390), pomažu u uočavanju pravilnosti akcenatske norme i vrednota govornoga jezika te uviđanju umjetničke snage izgovorenih riječi (Visinko, 2015: 15). Slušanje s razumijevanjem važno je za sva nastavna područja *Hrvatskog jezika*, no ponajviše je nužno za jezične vježbe i diktate u nastavi slovnice i pravopisa te u govorenju i pisanju nakon poslušanog teksta u nastavi jezičnog izražavanja. Kritičko slušanje iziskuje kreiranje stava na temelju razumijevanja poruke, zbog čega je poželjno u nastavi jezičnog izražavanja i medijske kulture u osnovnoj školi te u nastavi hrvatskog jezika i hrvatske i svjetske književnosti u srednjoj školi, koji uključuju teme povijesti jezika i književnosti. Uvježbavanje empatičkog slušanja poželjno je u svim nastavnim područjima *Hrvatskog jezika*, jer je cilj takvog slušanja razvoj suosjećanja za sadržaj, a ono što se emocionalno doživljava zadobiva vrijednost.

2.3.2. Govorenje

Ključna uloga jezika je jest komunikacija, odnosno govorni čin kojim se govornikove misli prenose slušatelju ili sugovorniku. Dijete od rođenja prima verbalne i neverbalne poruke od članova obitelji i najbliže okoline, a u zajedničkim aktivnostima s roditeljima komunicira vokalizacijom, pokretom i mimikom (Lučić, 2005: 82). Geste i vokalizacija postupno prerastaju u slogove i riječi, a zatim u jednostavnije rečenice kojima izražava svoje potrebe, misli i osjećaje.

Predškolski odgoj i brojne slobodne aktivnosti omogućuju stjecanje potrebnih znanja za verbalno i neverbalno prihvatljivo i kulturno obraćanje u različitim komunikacijskim situacijama. Kasniji govorni razvoj djeteta odvija se kroz odgojno-obrazovnu djelatnost. Na početku odgojno-obrazovnog sustava, odnosno u periodu od prvog do četvrtog razreda osnovne škole, učenici uče

oponašati i reproducirati govor učitelja i odraslih, kao i prepričavati te ponavljati naučeno. Naglasak je pritom na pravilnosti artikuliranja glasova te izgovaranja riječi i rečenica. U periodu od petog do osmog razreda osnovne škole, ali i kasnije kroz srednju školu, razvijanje jezične djelatnosti govora usmjereno je na stvaranje navika uporabe pravogovornih (ortoepskih) i pravopisnih (ortografskih) norma te na ostvarivanju uspješne usmene i pisane komunikacije.

Govorenje je komunikacijska aktivnost učenika i nastavnika u nastavnom procesu. Koristi se za međusobno razumijevanje na satovima svih nastavnih predmeta u osnovnoj i srednjoj školi. Na satovima jezičnog izražavanja govorenje se uvježbava kao posebna nastavna tema. U nastavi književnosti i medijske kulture govorenje je nastavnikov ključ za uspješnu učeničku recepciju umjetničke riječi. Ispravnim poetskim govorenjem i usmenim kazivanjem učenici emocionalno doživljavaju književna i druga scensko-umjetnička i umjetnička djela. Vrednote govornog jezika kojih se nastavnik pritom mora pridržavati odgojno utječu na učenike i njihov stav o književnosti. U svim je nastavnim područjima *Hrvatskog jezika* nužno da učenici pravilno artikuliraju glasove i izgovaraju i naglašavaju riječi i rečenice, pravilno oblikuju pitanja i odgovore, poznaju i primjenjuju pravila hrvatske slovnice i pravopisa. Razina komunikacijske kompetencije učitelja određuje kvalitetu učeničke recepcije i njihovo razumijevanje poruke. Govorenje u nastavi *Hrvatskog jezika* iziskuje i poštivanje pravila pristojnoga razgovaranja te je nužno za komunikaciju između učenika i učitelja te učenika i drugih učenika.

2.3.3. Čitanje

Osim osnovne funkcije prepoznavanja riječi i razumijevanja značenja teksta, čitanje potiče razvoj radnog pamćenja, bogati rječnik i konstruira značenja tekstova koji u njemu nisu eksplicitno dati. Razvojni tijek čitanja od najranije

dječje dobi može se tumačiti iz aspekata različitih prirodnih i društvenih znanosti. Pedagoške i didaktičko-metodičke analize čitanje smatraju jednom od osnova za usvajanje znanja, sposobnosti, vještina i navika (Mendeš, 2009: 119).

U posljednje je vrijeme o čitanju detaljno pisala Karol Visinko (2014: 74-94). S obzirom na razinu učeničke vještine čitanja može se govoriti o brzom, točnom i tečnom čitanju, o sporijem, djelomično točnom čitanju s povremenim zastojima i o netočnom, površnom i sporom čitanju s učestalim zastojima. Početno čitanje i automatizirano čitanje dvije su vrste čitanja koje učenici uvježbavaju u prvom razredu osnovne škole. Čitanje s razumijevanjem, čitanje naglas, čitanje u sebi i usmjereno čitanje važna su za razumijevanje sadržaja u nastavi svih školskih predmeta, ali i za razvijanje učeničkih sposobnosti učenja i pohranjivanja novih informacija u dugoročno pamćenje. Čitanje se s obzirom na svrhu može podijeliti na čitanje u osobne ili privatne potrebe koje uključuje rekreativno, informativno i istraživačko čitanje, čitanje u obrazovne svrhe, čitanje u profesionalne svrhe i čitanje u javne svrhe. Za nastavni proces važno je još nekoliko vrsta čitanja: samostalno, spoznajno, analitičko, sintetičko, problemsko, kritičko, stvaralačko, interpretativno čitanje i čitanje po ulogama.

Na satovima književnosti i medijske kulture čitanje ima važnu ulogu, primjerice, u emocionalnom doživljavanju poetske riječi, u primanju dramskih tekstova, u misaonom doživljavanju tekstova različitih stilova i slično. Čitanju se posvećuju brojne aktivnosti i vježbe na satovima jezičnog izražavanja. U nastavi jezika čitanje je vrijedno za uočavanje razlikovnosti između zavičajnog idioma i standarda, usvajanje i uvježbavanje pravopisnih i pravogovornih norma, prepoznavanje znakova u tekstu koji utječu na vrednote govornog jezika te za mnoge druge teme.

2.3.4. Pisanje

Pisanje je najsloženija jezična djelatnost za koju je potrebno ovladati nizom vještina različite zahtjevnosti. Ono se ostvaruje na dvije razine. Prva se odnosi na tehničku vještinu oblikovanja slova, a druga na pisano stvaralaštvo koje uključuje misaonu aktivnost, izražavanje misli, stavova, emocija, doživljaja i potreba.

Crtanje je prva vještina kojom čovjek stječe motoričke sposobnosti koje prethode vještini pisanja. Dijete postupno uvježbava pokrete rukom i oblikuje crtež. Vještina crtanja razvija se sukladno s psihičkim razvojem djeteta. Sadržaj crteža postaje ciljano odabran te zadobiva značenje. Dijete nastoji prikazati ono što okupira njegovu pažnju pa stvara priču vezanu uz prikazani sadržaj. Motorika pokreta rukom u predškolskoj je dobi već dobro uvježbana pa djetetu daje vrijednu i nužnu podlogu za učenje pisanja.

Učenik sustavno uči pisati polaskom u školu. To je dugotrajan proces u kojem ovladava vještinama pravilnog oblikovanja slova i njihovog povezivanja u riječi i rečenice, uvježbava povezivati rečenice u vezane tekstove koji imaju jasno izrečenu namjeru, upoznaje i uči primjenjivati gramatičku i pravopisnu normu jezika, uči uspostavljati jezičnu, stilsku i kompozicijsku logiku u napisanom tekstu te primjenjivati jezična izražajna sredstva u skladu s funkcionalnim stilom teksta.

Pisanje je važno, vrijedno i nužno u svim obrazovnim ciklusima, no najveća pozornost mu se pridaje upravo na satovima jezičnog izražavanja. Pisano izražavanje učenika jedno je od najzahtjevnijih i najsloženijih zadataka za učenike, a potrebno mu je posvetiti mnogo vremena kako bi bili uspješni u tome. Na satovima *jezičnog izražavanja* učenici uvježbavaju pisati različite oblike jezičnog izražavanja. Susreću se s nizom različitih pisanih izričaja koji se koriste u mnogobrojnim životnim situacijama. U cjelini koja slijedi detaljnije je

pojašnjena važnost pisanja i učenickog pisanog izraza u nastavi *jezičnog izražavanja*.

3. Učenički pisani izraz

Tehnička ili zanatska razina pisanja pretpostavlja vještinu oblikovanja slova, pravopisnu točnost u pisanju, odgovarajući formalno-pojavni izgled teksta i kompozicijsko ustrojstvo teksta koji zahtijeva određeni oblik jezičnog izražavanja (Visinko, 2010: 78). Stvaralačka razina pisanja teže se uvježbava od zanatske, a uključuje sposobnost oblikovanja i preoblikovanja misli u tekstu, odabir i stilsku obradu motiva i teme u tekstu (Visinko, 2010: 78).

Svaki je učenik jedinstven jer posjeduje znanja, iskustva i emocije koje su svojstvene samo njemu. One se odražavaju i na njegov pisani izraz. Mnogi učenici s teškoćom se hvataju u koštac s pisanjem, dok se drugi gotovo uvijek, s radošću i uspješno mogu pisano izraziti. Čvrsto vjerujem da je svaka osoba sposobna ovladati svakom vještinom uz aktivnosti koje odgovaraju njezinim naklonostima. Kao prilog tome, navodim Gardnerovu teoriju višestrukih inteligencija koju je objasnio u knjizi *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences* 1983. godine. On u svojoj teoriji višestrukih inteligencija izdvaja osam različitih vrsta inteligencije: lingvistička (verbalna), logičko-matematička, vizualno-spacijalna, muzička, tjelesno-kinestetička, intrapersonalna, interpersonalna i naturalistička. Svaka inteligencija ima vlastiti oblik percepcije, pamćenja i učenja te svakom upravlja različito područje mozga. Kultura, povijest i mogućnosti utječu na vrstu inteligencije. Teorija višestrukih inteligencija zastupa stav o postojanju raznolikosti ljudskih načina razmišljanja, učenja i stjecanja znanja, sposobnosti i vještina. Ovim doprinosom ne želim kazati da će učenik kojem pisano izražavanje nikada nije bilo jača strana odjednom u njemu prednjačiti zahvaljujući pristupu koji odgovara njegovim vrstama inteligencije, no zasigurno će mu novi i drugačiji

put pri uvježbavanju pisanog izraza razviti senzibilitet prema toj, vrlo važnoj, vrijednoj i nužnoj jezičnoj aktivnosti s kojom će se svakodnevno susretati u životu.

3.1. Važnost, nužnost i vrijednost pisanja u odgojno-obrazovnom procesu – ispitivanje i vrednovanje

Ovaj rad posvećen je učeničkom pisanju pa će o njemu biti ponajviše riječi. Nastavni programi *Hrvatskog jezika* za osnovnu i srednju školu, propisani zakonom Republike Hrvatske, upućuju na važnost stjecanja jezičnog znanja, jezične kulture i sposobnosti za uporabu hrvatskog jezika u svim tekstovnim vrstama, funkcionalnim stilovima i priopćajnim sredstvima (Nastavni plan i program, 2006 i Nastavni planovi i programi za gimnazije i strukovne škole, 2017: <https://www.ncvvo.hr/nastavni-planovi-i-programi-za-gimnazije-i-strukovne-skole/>). U svakoj zadaći *jezičnog izražavanja* očituje se težnja ka razvitku učeničkog pisanog izraza u odgojno-obrazovnom procesu i svakodnevnom životu. Uvježbavanje zanatske i stvaralačke razine pisanja postiže se upoznavanjem učenika sa sustavom hrvatskog standardnog jezika na fonološkoj, gramatičkoj, leksikološkoj, stilističkoj, pravogovornoj i pravopisnoj razini. Od učenika se za ocjenu odličan (5) u prvom polugodištu prvog razreda osnovne škole očekuje da pravilno piše slova, riječi i rečenice velikim tiskanim slovima, opisuje i uspoređuje tiskana i pisana slova te pravilno piše slova, riječi i rečenice pisanim slovima. U prvom razredu osnovne škole na satovima jezičnog izražavanja obrađuju se i sljedeće teme: stvaranje nizova riječi, sastavljanje rečenica od zadanih nizova riječi, dopunjavanje rečenica, pisanje i pisanje uz poštivanje pravopisne norme. Navedene stavke odnose se na uvježbavanje zanatske razine pisanja, koja se usložnjava kroz sve razrede u osnovnoj i srednjoj školi (pisanje uz poštivanje pravopisne norme, pisanje različitih oblika jezičnog

izražavanja s naglaskom na uvježbavanje kompozicije i formalno-pojavnog izgleda teksta). Počevši od drugog razreda osnovne škole pa nadalje, učenici se susreću s temom stvaralačkog pisanja, odnosno pisanja sastavka. U drugom obrazovnom ciklusu (3.-5. razred) učenici uvježbavaju pripovijedanje i stvaranje zajedničke priče prema poticaju, sažimanje pripovjednih tekstova, samostalno stvaranje priče, opisivanje, subjektivno i objektivno iznošenje događaja, opisivanje lika i stvaralačko prepričavanje. U trećem obrazovnom ciklusu (6.-8. razred) stvaralačka razina pisanja uvježbava se kroz niz tema vezanih uz prepričavanje, pripovijedanje, izražavanje pjesničkim slikama i funkcionalnim stilovima. Četvrti obrazovni ciklus (1.-2. razred gimnazija i 1. razred strukovnih srednjih škola) priprema učenike za pisanje oblika jezičnog izražavanja koji su nužni u svekolikom životu čovjeka (životopis, prikaz, sažetak, upućivanje, stvaralački i znanstveni opis i slično). U petom obrazovnom ciklusu (3. i 4. razred gimnazija i 2. i 3. razred strukovnih srednjih škola) naglasak je na uvježbavanju znanstvenog diskursa, javnog govora i kritičkih oblika jezičnog izražavanja poput dokazivanja, recenzije, priopćenja, rasprave, eseja i referata.

Proces ispitivanja i vrednovanja *jezičnog izražavanja* u osnovnim i srednjim školama zahtjeva kompleksnost postupaka planiranja, uvježbavanja, provođenja ispitivanja i vrednovanja (ocjenjivanja) sadržaja tog nastavnog područja. Učeničkom se pisanju u procesu školskog vrednovanja posvećuje velika pozornost. Ono se ispituje učeničkim sastavkom koji po tipu ulazi u esejske zadatke (Visinko, 2010: 284). Zdenka Gudelj-Velaga (Visinko, 2010: 286 prema Gudelj-Velaga 1990: 160.-162) izdvaja tri tipa ispitivanja sastavka u nastavnom procesu: u inicijalnom ispitivanju, u procesu uvježbavanja i u finalnom ispitivanju. Učenike bi finalnom ispitivanju trebalo podlijeći na kraju obrađene nastavne cjeline koja je propisana nastavnikovim planom i programom za tu školsku godinu te na kraju svakog obrazovnog ciklusa. Posebnu važnost ima ispitivanje učeničkog sastavka na kraju četvrtog razreda osnovne škole i

početkom prvog razreda srednje škole. Svrha takvih ispitivanja trebala bi biti upoznavanje nastavnika s razinom učeničkih znanja, sposobnosti i vještina u području jezičnog izražavanja. Pisanje sastavka provjerava se i na kraju srednje škole kada svaki učenik pristupa državnoj maturi kao obliku vanjskog vrednovanja (Državna matura, 2017: <https://www.ncvvo.hr/kategorija/drzavna-matura/>).

3.2. Pisano stvaralaštvo

Termin *stvaralaštvo* svakodnevno se može susresti u raznovrsnim kontekstima. Tako se primjerice mogu slušati ili čitati djela usmenog književnog stvaralaštva, gledati remek djela filmskog ili likovnog stvaralaštva, a može se i opušitati uz klasike glazbenog stvaralaštva. Za sve navedeno nerijetko će se kazati da su djela umjetničkog stvaralaštva. Za još neimenovane produkte originalnih pojedinaca koji će izmijeniti ili unaprijediti život mnogih ljudi opet će se reći da su stvaralaštvo osebnog pojedinca. Primjerice, Leonardo da Vinci bavio se skiciranjem i izradom brojnih tehničkih pomagala koja su kasnije postala izvor ideja za izume bez kojih danas mnogi ne bi mogli zamisliti život. Stoga se svaki originalni, posebni i inovativni ljudski izričaj koji je priznat i prepoznat u društvu, te čija rješenja mogu imati opću društvenu vrijednost, može nazvati stvaralaštvom. Često su postupci i aktivnosti kojima se dolazi do novog i neobičnog rješenja jednako, ili čak i više cijenjeni od samog produkta. U ljudsko stvaralaštvo mogu se ubrojiti sva materijalna i nematerijalna dobra. Pod nematerijalno stvaralaštvo podrazumijevaju se i folklorni običaji te usmena književnost koji se prenose s koljena na koljeno i koji nisu zapisani.

Često se termin *stvaralaštvo* povezuje ili izjednačuje s *kreativnošću*. Kata Lučić (2005: 133) postavlja distinkciju između njih, definirajući kreativnost kao odliku onoga koji na inovativan i drugačiji način otkriva nešto za sebe, no to rješenje već može postojati u znanosti ili praksi.

Stvaralaštvo se može očitovati u svim područjima ljudskog života pa se njegovo terminološko određenje može pronaći u gotovo svim poljima ljudskih djelatnosti. Najpoznatija i najrasprostranjenija uporaba termina *stvaralaštvo* javlja se u umjetničkim ljudskim djelatnostima: glazbi, likovnoj umjetnosti, dramskoj, filmskoj i scenskoj umjetnosti te u književnosti. Znanstvena otkrića i doprinosi se također mogu smatrati stvaralaštvom. U pedagogiji i razvojnoj psihologiji govori se o dječjem stvaralaštvu u kontekstu ranih dječjih vještina poput crtanja, kreativnih igara i slično.

U odgojno-obrazovnoj djelatnosti stvaralaštvo je svaki učenički novi rezultat i ostvaraj koji ne mora biti nov i za okolinu (Lučić, 2005: 113). Jezično stvaralaštvo se u odgojno-obrazovnom procesu odnosi na učeničku stvaralačku upotrebu jezika, a pisano na učeničku pisanu stvaralačku upotrebu jezika (Gudelj-Velaga, 1990: 72). Učeničko stvaralaštvo uvjetovano je naslijeđem (genetski) i okolinom (poticajem, povjerenjem, ohrabrivanjem i podupiranjem) (Lučić, 2005: 136) te znanjima, sposobnostima i vještinama. Ne može se očekivati od učenika da će se stvaralački izraziti ako njegova upoznatost s određenim područjem nije dostatna.

Poticanje, razvijanje i uvježbavanje učeničkog pisanog stvaralaštva u nastavi *jezičnog izražavanja* može se provoditi vježbama izražavanja i vježbama stvaralačkih sposobnosti (Perazić i dr., 1977: 54). Vježbe izražavanja temelje se na stjecanju jezičnog znanja, odnosno ovladavanju slovničkom, pravopisnom i pravogovornom normom hrvatskog standardnog jezika. One se moraju provoditi s ciljem uvježbavanja i ovladavanja propisanog nastavnog programa za nastavno područje *jezičnog izražavanja* u određenom razredu osnovne ili srednje škole. Vježbe stvaralačkih sposobnosti uključuju bogaćenje i poticanje asocijativnosti, nabranje riječi koje se odnose na zadanu temu, upotrebu novih i neuobičajenih riječi, kombiniranje i izbor riječi i rečenica, određivanje skupina riječi unutar određenog sustava (cjelina, dijelovi), grupiranje riječi u što više smislenih

skupina, određivanje odnosa predmeta i atributa, osjetljivost za stilsko uređenje teksta, određivanje mogućih radnji vezanih uz riječ, određivanje mogućih naslova za vezani tekst ili učenički sastavak, navođenje mogućih upotreba određenog predmeta i mnoge druge zadatke.

3.3. Učenički sastavak

Učenički sastavak je pisani ostvaraj, vezani tekst nastao kao produkt uvježbavanja zanatske i stvaralačke razine pisanja (Visinko, 2010: 97). To je formiran i strukturiran tekst koji učenik stvara u skladu s jezičnim znanjima i sposobnošću stilskog oblikovanja (Gudelj-Velaga, 1990: 27). Promatra se i u kontekstu školskog vrednovanja kao tip esejskog zadatka u kojem učenik sastavlja vezani tekst. Na učenički sastavak utječu genetsko naslijeđe, motivirajuća i potkrepljujuća okolina, te sustavno uvježbavanje pisanja u obrazovnom procesu.

Proces poučavanja učeničkog pisanja zahtjeva od nastavnika dobru upoznatost s kognitivnim razvoj djeteta. O sposobnostima djeteta u određenim fazama kognitivnog razvoja pisao je Jean Piaget (1978). Svako dijete svoj *unutarnji misaoni svijet* gradi na iskustvu koje stječe izravnim dodirima predmeta ili sudjelovanjem u nekoj aktivnosti. Uključivanjem u nepoznate situacije uči nove vještine metodom pokušaja i pogreške. U fazi konkretnih operacija (7.-12. godine) učenik je sposoban logički razmišljati o konkretnim i poznatim predmetima, osobama, prostorima, događajima i stanjima, izvoditi zaključke iz postojećih iskustva i koristiti ih u stvaranju odnosa među predmetima ili ljudima. U tu skupinu ulaze učenici od prvog do petog razreda. Pisanje u nastavi *jezičnog izražavanja* usmjereno je na opisivanje, prepričavanje ili pripovijedanje konkretnih materijalnih, vidljivih, opipljivih predmeta, prostora ili likova koji su bliski učeničkom iskustvu i interesu. Učenici se u toj dobi zanimaju za teme poput životinja, prirode, prijateljstava i slobodnog vremena (Visinko, 2010: 105). Oko

dvanaeste godine učenik se može odvojiti od konkretnih predmeta i razmišljati o njima na apstraktan način. Piaget taj stadij kognitivnog razvoja naziva fazom formalnih ili apstraktnih intelektualnih operacija. Zadaci uvježbavanja učeničkog pisanja usložnjavaju se sukladno razvoju misaonih izvedbi. Kompleksnost učeničkog pisanja u toj fazi određuje povezivanje pojmova, otkrivanje njihovih odnosa, uočavanje i razumijevanje veza s drugim pojmovima, davanje kritičkog mišljenja i vlastitog suda koji se temelje na znanju, iskustvu ili čulima. Stoga ne čudi da su učenički interesi u tom stadiju kognitivnog razvoja usmjereni na otkrivanje odnosa među ljudima, članovima obitelji i spolovima. Zanimaju ih i aktualni problemi o nasilju, adolescenciji, prijateljstvu, školskim i drugim njima bliskim odlukama i novostima, o kojima mogu donositi sudove koji im daju osjećaj uključenosti, a njihovo mišljenje postaje uvaženo. Faze kognitivnog razvoja ne mogu se uzimati kao jedinstveni i nepromjenjiv obrazac kroz čiji sustav možemo provesti svakog učenika u pojedinoj dobi, već treba imati na umu da je svaka ljudska jedinka posebna, a njezin misaoni svijet neponovljiv. Polazeći od učeničkog odnosa prema građi, teme sastavka mogu biti promatračke, doživljajne (emocionalne), maštovite (fantazijske) i refleksivne (misaone) (Perazić i dr., 1977: 32).

U nastavku su navedene faze u procesu nastajanja sastavka koje su preuzete od Karol Visinko (2010) iz knjige o *pisanju*. Učenici se mogu upoznati s nekom temom na nastavnom satu, kod kuće, u knjižnici ili čitaonici te na bilo kojem drugom mjestu koje nudi obrazovni, kulturni ili informativni sadržaj. O zadanoj ili slobodnoj temi mogu čitati u knjigama i časopisima, pretraživati ju na internetskim stranicama, razgovarati o njoj s roditeljima, prijateljima, nastavnicima te stručnjacima za to područje. Nakon dolaska do izvora informacija, učenici prikupljaju podatke i jezičnu građu, a zatim planiraju izradu sastavka. Sve navedene aktivnosti ulaze u pripremnu fazu pisanja sastavka. Važna stavka pri prikupljanju jezične građe i njezinom formiranju u vezani tekst jest

učnički rječnik ili vokabular. On se počinje graditi mnogo prije djetetova polaska u školu. Bogatiji rječnik najčešće imaju ona djeca koja odmalena više čitaju raznolike književna i neknjiževna djela primjerena njihovoj dobi. Drugi, ali ne i zanemarivi faktor, odnosi se na genetsku predispoziciju za vokabular. Nakon što učenici izrade plan pisanja, slijedi faza izrade prve inačice sastavka, a zatim i ostale inačice. U ovoj fazi učenici uvježbavaju sastavljanje vezanog teksta na temelju plana kojeg su sami osmislili. Prepravljanje, ispravljanje i dorada produkt su višestrukog pisanja i čitanja napisanog. Oni čine fazu usavršavanja napisanog sastavka. U fazu predstavljanja sastavka javnosti ulazi uređivanje sastavka za objavljivanje i objavljivanje.

Mjesto pisanja učeničkog sastavka, ali i izvedbe svih faza osim objavljivanja, može biti na nastavnom satu i kod kuće, u učenikovo slobodno vrijeme. Razlog tomu je davanje slobode učeniku u formiranju vremenskog okvira pri izradi plana sastavka, pri pisanju po planu, usavršavanju napisanog ili pisanju cijelog sastavka. Na nastavnom satu učenici najčešće pišu sastavak uz zadano vremensko ograničenje. Nastavnik je dužan odrediti vrijeme koje je učeniku potrebno za pisanje sastavka na nastavnom satu. Ono se određuje na temelju višekratnog provjeravanja učeničkih izvršavanja zadataka u procesu uvježbavanja pisanja. Budući da su spomenuti mjesto i vrijeme pisanja sastavka u odgojno-obrazovnom procesu, važno je posvetiti pažnju i jeziku kojim učenik piše. Učenici bi se u nastavi *jezičnog izražavanja* trebali izražavati hrvatskim standardnim jezikom. Ponekad je pri pisanju sastavka korisno ne izostaviti učenički zavičajni idiom. Nekim je učenicima lakše izraziti misli korištenjem leksema i sadržaja vezanih uz zavičajni idiom. Nastavnik povremeno može potaknuti učenika da napiše čitav sastavak na svom zavičajnom idiomu za domaću zadaću ili u slobodno vrijeme, no valja biti umjeren u tome.

3.4. Učeničko opisivanje

Opisivanje kod učenika razvija vještinu svjesnog i usmjerenog promatranja, sposobnosti osjetilnog zamjećivanja, imenovanja obilježja predmeta te procese raščlambe, sinteze, usporedbe, izdvajanja, poistovjećivanja i zaključivanja (Perazić i dr., 1977: 72). Ono utječe na učeničku pažnju, koncentraciju, sposobnost vizualnog i fantazijskog zamišljanja i zapamćivanja te bogati učenički rječnik (Perazić i dr., 1977: 72) i Visinko, 2010: 217). Učenici se u četvrtom i petom razredu osnovne škole susreću s *opisom*, uočavaju razlike između stvarnog i slikovitog opisa te subjektivnog i objektivnog opisa lika. U šestom razredu uvježbavaju pisanje portreta, opisivanje otvorenog i zatvorenog prostora te statičan i dinamičan opis.

Dragutin Rosandić u knjizi o *Opisivanju u nastavi usmenog i pismenog izražavanja* izdvaja različite izvore za odabir tema i motivacija za učeničko pisanje sastavka (Perazić i dr., 1977: 16-48). Izvore koje izdvaja ovdje su iskorišteni i kao primjeri motivacija za pisanje opisa. Građa koja može motivirati učenike na pisanje opisa može biti iz neposredne (živo i neživo iz stvarnog, realnog svijeta), posredne (crteži, fotografije, ilustracije, likovne reprodukcije, pokretne slike na školskom dijafilmu, nastavni i umjetnički filmovi, skulpture, umjetnički predmeti, televizijske emisije, pokusi u školskim kabinetima) i pripremljene stvarnosti.

Raznovrsnost građe koju nastavnici prinosu učenicima ukazuju na razlike u vrstama i potrebama za opisivanjem. Nastavnik može potaknuti učeničko opisivanje literarnim tekstom, naučno-popularnim tekstom, tekstovima iz udžbenika za nastavu *Jezika*, radio i televizijskim emisijama, umjetničkim djelima i mnogim drugim izvorima i materijalima. Umjetnička djela posjeduju vlastitu unutarnju snagu koja utječe na emocionalno doživljavanje. Ona rađa potrebu za suživljavanjem i prodiranjem u dubinu umjetničkog bića. Umjetnost aktivira

učeničko vizualno opažanje, zbog čega je odličan odabir za motiviranje učenika na pisanje opisa. Djela glazbene umjetnosti i književna djela pobuđuju učeničku pažnju primanjem zvučnih informacija, djela scenske umjetnosti primanjem vizualnih i auditivnih informacija, a djela likovne umjetnosti vizualnim opažanjem. Ovaj rad detaljnije se bavi utjecajem likovne umjetnosti na učeničko opisivanje.

4. Utjecaj likovne umjetnosti na pisani izraz učenika

4.1. Što je likovna umjetnost?

Djela likovne umjetnosti vrlo snažno mogu utjecati na učeničku pažnju i potaknuti ih na opisivanje sadržaja koji vide, zbog čega se često koriste kao izvori motivacije za pisanje opisa. Za odabir odgovarajućeg djela likovne umjetnosti kao motivacijskog sredstva za učeničko pisanje nužno je poznavati medije likovne umjetnosti i karakteristike pojedinih razdoblja i pravaca.

Pod pojam umjetnosti ubrajaju se književnost, glazba te likovna i scenska umjetnost (Maljković, ur., 2012: 298). Prema definiciji *Enciklopedije Britannice* likovna umjetnost se odnosi na vizualna djela, produkte ili iskustva svjesno nastala kao izraz vještine ili imaginacije (Visual arts. <https://www.britannica.com/art/visual-arts>, posjećeno 22.10.2017.). Umjetnički produkti su stvaralački činovi koji ukazuju na težnju čovjeka da se izrazi, shvati sebe i svijet u kojem živi, a umjetnik je maštovita, kreativna i originalna jedinka koja prenosi svoje potrebe, čežnje, vrijednosti i tradiciju na umjetničko djelo (Janson, 2005: 17). Umjetnost ima moć prodiranja u biće čovjeka, izaziva emocije, potražuje estetsko promatranje, uživanje i tumačenje, a nerijetko i donošenje kritičkog suda. Umjetnosti se stilski razvrstavaju na pojedine vrste, epohe i pravce. Razdoblja i pravci različitih umjetnosti često se vremenski i stilski

podudaraju. Primjerice, umjetnički pravac romantizma koji se okvirno može omeđiti od kraja 18. do sredine 19. stoljeća, javlja se u europskoj književnosti, glazbi, likovnoj umjetnosti i arhitekturi, a karakterizira ga osjećajnost, spontanost, individualnost, imaginacija, zanimanje za pejzaž, daleke i nepoznate krajeve, povijesne i nacionalne teme te mistiku (Romanticism. <https://www.britannica.com/art/Romanticism>, posjećeno, 24.10.2017.). Likovna umjetnost često se promatra iz perspektive povijesno-umjetničkih razdoblja, stilova, pravaca i umjetničkih grupa. Ta podjela uključuje umjetnost starog vijeka (umjetnost prehistorijskog doba, egipatsku umjetnost, drevnu umjetnost Staroga Istoka, egejsku umjetnost, grčku umjetnost te umjetnost Etruščana i Rima), umjetnost ranog (ranokršćanska i bizantska umjetnost, langobardska, vizigotska, merovinška, irska i vikinška, karolinška i otonska umjetnost), zrelog (romanika) i kasnog srednjeg vijeka (gotika), umjetnost novog vijeka (renesansu, manirizam, barok, rokoko, klasicizam, romantizam, realizam, historicizam, impresionizam, postimpresionizam, simbolizam i Art Nouveau) te umjetnost modernizma (fovizam, njemački ekspresionizam, kubizam, talijanski i ruski futurizam, primitivizam, lirska i geometrijska apstrakcija, magični realizam, orfizam, lirska fantastika, dadaizam, konstruktivizam, ready-made, neoplasticizam, nadrealizam, nova objektivnost, Art brut, apstraktni ekspresionizam, tašizam, enformel, spacijalizam, kinetička umjetnost, op art) i postmodernizma (happening, performans, body art, land art, pop art, nove tendencije, minimalizam, Arte povera, konceptualna umjetnost, video umjetnost, analitička umjetnost). Prema mediju u kojem se ostvaruje likovna umjetnost se dijeli na slikarstvo, kiparstvo, arhitekturu, primijenjenu umjetnost, dizajn i nove medije (Nastavni plan i program, 2006: 52). Od pedesetih godina dvadesetog stoljeća pa do danas, ta se podjela sve više usložnjava zbog razvoja tehnologije i širenja okvira u koji društvo uključuje djela različitih medija te im pridaje umjetničku vrijednost. Modernizam druge polovice dvadesetog stoljeća može se okarakterizirati kao razdoblje novih proširenih medija i tehnologija. U postmodernizmu dolazi do brisanja granica

između umjetničkih pravaca, a umjetnička djela su sve češće produkti želje za stvaranjem novih svjetova umjetnosti. Od pedesetih godina dvadesetog stoljeća pa do danas očituje se nekoliko pojava u razvoju djela likovne umjetnosti. Neka se umjetnička djela sve više odvajaju i osamostaljuju od medija u kojem nastaju (enformel i apstraktni ekspresionizam od slikarstva ili kinetička umjetnost od skulpture), druga čine otklon od svih dotadašnjih načina izražavanja (happening i body art), a treća nastaju kao produkti razvoja nove tehnologije poput video umjetnosti, reklama, kompjuterske umjetnosti i slično.

Likovna umjetnost je u odgojno-obrazovnom procesu djelom obveznog školskog predmeta. U osnovnoj školi je to *Likovna kultura*, a u gimnazijama *Likovna umjetnost*. Učenici se na satovima *Likovne kulture* upoznaju s osnovnim pojmovima formalnog oblikovanja likovnog djela poput linije, boje, plohe i volumena. Zadaće *Likovne kulture* u osnovnoj školi odnose se na usvajanje, razumijevanje i primjenjivanje pojmova likovnog izražavanja te na razvoj vizualnog opažanja i vizualne komunikacije (promatrač i djelo). Predmet *Likovna umjetnost* nastavlja razvijati svijest učenika o vizualnosti i vizualnom opažanju, no pozornost je usmjerena na upoznavanje svjetske, europske i nacionalne likovne i kulturne baštine, upoznavanje i razumijevanje podjele likovne umjetnosti na stilska razdoblja u povijesti čovječanstva, razvijanje interesa za očuvanjem vlastite i strane kulturne baštine, poticanje sudjelovanja i odlazaka na kulturna događanja i mjesta koja prezentiraju likovna djela.

4.2. Impresionizam

„Impresionizam je izravan dojam. Svi su veliki slikari bili više ili manje impresionisti. Uglavnom je riječ o instinktu.“

Claude Monet

Monetov citat jasno izriče temeljnu misao impresionizma: pobuđivanje vizualne pažnje postiže se snažnim dojmom. Iz tog razloga je istraživanje ovog rada posvećeno učeničkom pisanju opisa otvorenih prostora potaknuto slikarskim djelima impresionizma.

Impresionizam je umjetnički pravac koji se prvi put javlja u Parizu oko 1860. godine, a čiji se utjecaj potom širi diljem Europe i svijeta (Impresionizam, <http://www.theartstory.org/movement-impresionism.htm>, posjećeno 28.10.2017.). Razvio se kao otklon akademskom slikarstvu koje se poučavalo na tadašnjoj prestižnoj pariškoj Akademiji likovnih umjetnosti (Académie des Beaux-Arts). Akademski slikari imali su uvaženi status u pariškim *Salonima*, mjestima na kojima su se jednom godišnje izlagala odabrana umjetnička djela i nagrađivala ona najbolja. *Saloni* su imali vrlo oštre kriterije za odabir umjetničkih djela koja će biti izložena. Mnogi umjetnici i njihova djela bili su odbijeni zbog neodgovarajućih kriterija *Salona*. Posljedica toga bilo je formiranje *Salona Odbačenih* (Salon des Refusés) 1863. godine (Impresionizam, <http://www.theartstory.org/movement-impresionism.htm>, posjećeno 28.10.2017.). To su bili umjetnici koji nisu prihvaćali stvarati prema formalnim i tematskim odrednicama *Salona*, već prema vlastitom subjektivnom nahođenju i instinktu. Uskoro se njihov utjecaj sve više širi, a izložbe impresionističkih radova postaju sve posjećenije i cjenjenije u društvu. Među najznačajnijim predstavnicima impresionizma bili su Paul Cézanne, Camille Pissarro, James Whistler, Édouard Manet, Pierre-Auguste Renoir, Berthe Morisot, Mary Cassatt, Edgar Degas i Claude Monet (Impresionizam, <http://www.theartstory.org/movement-impresionism.htm>, posjećeno 28.10.2017.). Karakteristike impresionističkog stvaralaštva su korištenje čistih i intenzivnih boja, snažni treperavi potezi kistom koji izbjegavaju čistoću forme, izbjegavanje tradicionalne linearne perspektive i simetrije, ostavljanje dojma nedovršenosti zbog potrebe za prikazivanjem impresije koja je obuzela

umjetnikovu pažnju. Teme koje se javljaju u impresionizmu su pejzaži prirode i scene gradskog života poput željezničkih kolodvora, vlakova u pokretu, ulica, bulevarda, kafića i drugih interijera. Nerijetko su se prikazivala i značajna događanja, zabave, ali i svakodnevni trenuci života.

4.3. Utjecaj likovnog djela na učenički pisani izraz

Vizualnost je sposobnost koja kod mnogih učenika pozitivno djeluje na misaone operacije, maštu i duhovni rast. Promatranje i vizualno opažanje su osjetilne sposobnosti koje čovjek treba otkriti, njegovati i razvijati. Promatranje i zapažanje odlika likovnog djela može potaknuti učenike na izbor novih riječi, govorno i pisano izražavanje misli, osjećaja i stavova, a nekad može poslužiti kao okidač za prisjećanje na životno iskustvo ili događaj kojeg se možda ne bi sam prisjetio u tom trenutku. Likovno djelo može se promatrati na satovima *jezičnog izražavanja* u pripremnoj fazi procesa poučavanja pisanju ili kasnije u učeničkom samostalnom pisanju sastavka. Nastavnik u sklopu pripremne faze pisanja (koja iziskuje upoznavanje s temom i prikupljanje sadržaja koji će se kasnije planski organizirati) može potaknuti učenike na promatranje likovnog djela kao slobodnu aktivnost ili domaću zadaću. Odabir likovnog djela može biti samostalan ili zadan. Ovakva aktivnost može se uključiti i u međupredmetnu korelaciju s *Likovnom kulturom*. Mjesta na kojima se učenici mogu susretati s likovnim djelima su učionica, školski hodnici i prostori namijenjeni učeničkim ili gostujućim izložbama, školska, narodna ili gradska knjižnica i čitaonica, muzej, galerije i izložbe na otvorenom. Mediji u kojima nastavnici mogu predstaviti učenicima likovna djela su originali i kopije likovnih produkata, prikazi likovnih djela s televizijskih emisija i serijala, na filmovima, vrpci, zidu, u knjizi, časopisu, na internetu, kompjuterskoj prezentaciji.

Djela likovne umjetnosti mogu poslužiti u motivaciji za pisanje različitih oblika jezičnog izražavanja. Pri pisanju i uvježbavanju pisanja pripovjedačkih oblika jezičnog izražavanja likovno djelo potiče razvoj stvaralačkog izražavanja. Promatranje i povezivanje s likovnim djelom izgrađuje maštu, procese fantazijskog mišljenja, utječe na odabir, kombinaciju i redoslijed događaja te stilsko oblikovanje rečenica. Likovna produkti mogu poslužiti kao poticaj za pisanje dopisivačkih i raspravljačkih oblika jezičnog izražavanja. Primjerice, slika Ferdinanda Georga Waldmullera (1793.-1865.) na kojoj unuci daruju baku za njezin imendan može potaknuti učenika na pisanje pisma baki (Biedermeier style. <https://www.britannica.com/art/Biedermeier-style>, posjećeno 26.10.2017.). Skulptura *Školarca* koja je 1850. godine postavljena u gradu Ashburnhamu u Massachusettsu može osvijestiti učenike o nekadašnjem teškom životu mladića koji su istovremeno polazili u školu i ratovali (http://www.sentinelenterprise.com/news/ci_23997925/schoolboy-is-proud-figure-ashburnham, posjećeno 26.10.2017). Ta tema može kod učenika izazvati potrebu za pisanjem rasprave o razlikama u životu učenika nekada i danas. Motivacija za pisanje opisa lika može biti portret ili autoportret na slici, skulptura, crtež ili grafika lika. Za motiviranje učenika na pisanje opisa otvorenog prostora (eksterijera) nastavnik može upotrijebiti slikarske pejzaže prirode, arhitektonske makete, vedute, skice, crteže i grafike trgova i gradova, a može uputiti učenike i na promatranje samih građevina ili niza građevina koje se nalaze u nekom prostoru. Mnoge su mogućnosti pri odabiru slikarskog djela koje prikazuje prirodu jer pejzaži prevladavaju u renesansnom talijanskom i nizozemskom slikarstvu, baroknom slikarstvu, slikarstvu klasicizma, realizma, romantizma i impresionizma. Pisanje opisa zatvorenih prostora (interijera) iziskuje promatranje i uočavanje predmeta, detalja, odnosa među predmetima i strukture u kojoj se nalaze u omeđenom prostoru. Likovna djela baroknog žanr slikarstva prikazuju scene iz svakodnevnog života te minuciozno ispisuju trenutak u nečijoj svakodnevnicu. Takva slikarska djela mogla bi učeniku pomoći u opisivanju

interijera, predmeta i mrtve prirode. Opis predmeta može biti motiviran predstavljanjem predmeta iz primijenjene umjetnosti poput ručno izrađenih tanjura, stolaca, pladanja i slično. Za pisanje dinamičnog i statičnog opisa učenike se može uputiti na usporedno promatranje skulptura renesanse i baroka. Renesansni kipovi su mirni, statični i realistični, a barokni su živi, poletni, pokrenuti, dinamični te se doimaju kao da su zaustavljeni u trenutku. Pejzaži romantizma i impresionizma nerijetko nude dinamične prizore iz prirode poput oluje nad morem, vlakova koji jure kroz noć, maglovitih oblaka nošenih vjetrom koji prekrivaju vizuru naselja i slično. Objektivnost pri uvježbavanju pisanja opisa može se postići promatranjem slikarskih, kiparskih i arhitektonskih djela renesanse, realizma i klasicizma. Djela tih stilskih pravaca teže realističkom prikazivanju i iznošenju utvrđenih činjenica vidljivih golim okom. Subjektivni pristup u pisanju opisa može se postići uočavanjem fantazijskih elemenata baroka, emocionalnih izričaja romantizma, unutrašnjih doživljaja svijeta i potreba za subjektivnim i individualnim izražavanjem u impresionizmu, simbolizmu ekspresionizmu i brojnim pravcima moderne umjetnosti. Osim ponuđenih primjera likovnih djela za motivaciju učeničkih opisa, nastavnicima se nude i mnoge druge mogućnosti poput fotografija, dizajna i video umjetnosti.

Uvođenje likovnog predloška u nastavu pisanog izražavanja traži postupnost u provođenju (Perazić i dr., 1977: 39-40). U pripremnoj fazi potrebno je motivirati učenika na promatranje likovnog djela. Za tu fazu potrebno je poznavati razinu učeničkog znanja, sposobnosti, vještine, iskustva, interese i potrebe na koje će određeno likovno djelo utjecati pozitivno i motivirajuće. Usprkos opsežnom korpusu likovnih djela koja nastavnik može odabrati kao motivaciju za učeničko pisanje, treba imati na umu kognitivne i emocionalne mogućnosti učenika u određenom obrazovnom ciklusu. Pojedina likovna djela poput slika mrtve prirode ili životinja mogu biti u potpunosti adekvatna i primjerena za učenike petih razreda, no učenicima sedmih i osmih razreda biti će

nezanimljiva. Ponekad se i učenici različitih razrednih odjela veoma razlikuju pa će jednom šestom razredu biti vrlo zanimljivo opisivati *djevojku s bisernom ogrlicom*, a drugom zbunjujuće ili dosadno. U pripremnoj fazi nastavnik izriče one informacije koje će učenika potaknuti na doživljavanje i spoznavanje umjetničkog djela. U fazi promatranja slike učenici se koncentriraju na uočavanje elemenata likovnog djela, njegovih zakonitosti, karakteristika i emocija koje izaziva. Pri tome je važno da nastavnik da jasne upute na što bi se učenici trebali koncentrirati. Uz promatranje likovnog djela ne bi se trebalo raditi druge aktivnosti kako bi doživljavanje bilo što efektivnije. Promatranje može trajati dvije do tri minute. Nakon promatranja slijedi faza razgovora o likovnom djelu. Učenici iznose svoje doživljaje, emocije, impresije i čežnje, a nastavnik ih pitanjima i potpitanjima usmjerava u tome. Nakon što je likovno djelo razbuktalo maštu i probudilo kreativnost u učenicima, slijedi faza stvaranja plana za opis likovnog produkta. Plan za opis likovnog djela može zadati nastavnik ili ga učenici mogu osmisлити individualno ili kolektivno. Potrebno je stvoriti rječnik, odnosno izdvojiti riječi koje će opisati karakteristike stila (statično, dinamično, kontrastno, žarko) i formalnih obilježja likovnog djela (boja, volumen, linija, ploha, ritam). Slijede faza odabira stilskih sredstava kojima će se ostvariti opis likovnog djela i stvaranje ili organizacija teksta.

5. Istraživanje utjecaja slikarskih umjetničkih djela impresionizma na učenički pisani opis otvorenog prostora

5.1. Predmet istraživanja

Predmet istraživanja je utjecaj impresionističkih slikarskih djela likovne umjetnosti na pisani izraz učenika, preciznije na učenički opis otvorenog prostora.

Istraživanje provjerava uspješnost opisa eksperimentalne grupe učenika u usporedbi s kontrolnom grupom.

5.2. Cilj i zadaci istraživanja

Cilj istraživanja je utvrditi mogu li predložena likovna djela impresionizma imati utjecaja na učeničko opisivanje. Sukladno tomu, cilj istraživanja je i izvođenje zaključka o uspješnosti učenčkih opisa otvorenih prostora koji su motivirani likovnim predloškom i onima bez njih, koji su nastali isključivo prema zadanim pisanim uputama.

Zadaci istraživanja su motivirati učenike na doživljavanje i spoznavanje impresionističkih slika, uputiti učenike na uviđanje sličnosti između krajolika ponuđenih likovnih djela i onih u lirskim pjesmama koje su obradili na prethodnim satovima školske interpretacije (Viktor Vidra, *Zbogom, kućo bijela* i Antun Gustav Matoš, *Notturmo*), uporaba impresionističkih slika kao izvora za prisjećanje neuobičajenih ili oblikovanje novih riječi te kao sugestije za stilsko oblikovanje vezanog teksta, usporedba učenčkih opisa otvorenih prostora eksperimentalne i kontrolne grupe učenika i izvođenje zaključaka o uspješnosti opisa otvorenih prostora u eksperimentalnoj i kontrolnoj grupi učenika.

5.3. Hipoteze istraživanja

Ovo istraživanje polazi od sljedećih pretpostavki:

- 1) Slikarska djela impresionizma pobudit će vizualnu pažnju i kreativnost učenika te potrebu za emocionalnim doživljavanjem, dubinskim promatranjem i, na koncu, opisivanjem.

- 2) Motivacijski razgovor o lirskim pjesmama (Viktor Vidra, *Zbogom, kućo bijela* i Antun Gustav Matoš, *Notturmo*), koje su učenici obradili na prethodnim satovima školskih interpretacija, ukazat će im na mogućnost uključivanja elemenata krajolika iz tih pjesama u opise otvorenih prostora (*Prilozi 1. i 2.*).
- 3) Likovni predlošci usmjerit će učeničku pažnju na temu i elemente opisa te će sugerirati odabir neuobičajenih ili novih riječi i stilsko oblikovanje opisa.
- 4) Eksperimentalna grupa 6. b i 8. a razreda bit će uspješnija u pisanju opisa otvorenih prostora zbog afektivne vrijednosti likovnih predložaka (Monetove *Impresije izlazećeg sunca* i Menzelove *Željezničke pruge Berlin-Potsdamer*).
- 5) Učenici kontrolne grupe 6. b i 8. a razreda imat će veću slobodu pisanja, no zbog toga bi mogli imati poteškoća u odabiru, planiranju i organizaciji elemenata opisa te stilskom oblikovanju opisa.

5.4. Uzorak ispitanika

Istraživanje *utjecaja slikarskih umjetničkih djela impresionizma na učenički opis otvorenih prostora* provedeno je s učenicima 6. b i 8. a razreda Osnovne škole „Vladimir Gortan“ u Rijeci tijekom drugog polugodišta školske godine 2016./2017. Učenici su stanovnici užeg ili šireg područja Rijeke, u dobi od 12-14 godina. U 6. b razredu istraživanje je provedeno na dvadeset i pet učenika, a u 8. a razredu na dvadeset i tri učenika. U eksperimentalnoj grupi 6. b razreda sudjelovalo je dvanaest učenika, a u kontrolnoj grupi trinaest učenika. U 8. a razredu jedanaest učenika bilo je u eksperimentalnoj grupi, a dvanaest učenika u kontrolnoj grupi. S učenicima 6. b razreda istraživanje je provedeno 4. sat (10:45-11:30), a s učenicima 8. a razreda 5. sat (11:35-12:20). Oba nastavna sata unaprijed su bila predviđena za jezično izražavanje učenika. Svi učenici oba

razreda polaznici su redovnog nastavnog programa i nitko od njih ne školuje se prema programu za učenike s posebnim potrebama ili za darovite učenike.

5.5. Metodologija rada

Nakon proučavanja literature potrebne za istraživanje, pažnja je usmjerena na planiranje tijeka istraživanja i osmišljavanje materijala potrebnih za provedbu u nastavi. Struktura istraživanja zasnovana je na radu Lidijske Preglej *Istraživanja u nastavi* (Preglej, 2014). Karakteristike eksperimentalnih istraživanja ovog tipa su obavezno planiranje i kontrola zadataka eksperimentalne grupe koji se proučavaju i omogućuju napredak nastave te nadgledanje kontrolne grupe. Raspodjela učenika po skupinama u ovom istraživanju je slučajna.

Pri završetku provedbe istraživanja u nastavi prikupljeni su učenički radovi i započeta je faza testiranja uspješnosti postavljenih hipoteza. Uključeno je nekoliko kriterija za mjerenje uspješnosti učenčkih opisa u eksperimentalnoj i kontrolnoj grupi:

- Kreativnost u odabiru naslova
- Motivi iz pisanih uputa
- Motivi iz likovnih predložaka
- Novi učenički motivi
- Motivi iz lirskih pjesama
- Jezik i stil opisa

Kreativnost u odabiru naslova temelji se na učeničkoj inventivnosti u povezivanju zadane teme opisa s novim i originalnim skupom riječi.

U kategoriji *Motiva iz pisanih uputa* promatrani su motivi preuzeti iz ponuđene pisane upute (*Prilozi 3. i 5.*)

U kategoriji *Motiva iz likovnih predložaka* promatrana je učestalost motiva s impresionističkih slika u učeničkim opisima (Prilozi 4. i 6.). Ova kategorija odnosi se samo na opise učenika eksperimentalne grupe. Motivi razvidni na slici Claudea Moneta *Impresija izlazećeg sunca* su luka, brodovi, barčice, osobe na barčicama, more, sunce, dizalice i odraz oblika na površini mora odnosno primjećivanje promjene na površini mora. Motivi vidljivi na slici Adolpha Menzela *Željeznička pruga Berlin-Potsdamer* su daleki grad, tmurno nebo, vlak s vagonima, tračnice, dim koji izlazi iz lokomotive, seoski krajolik (raslinje), javor, čempres, seoska kuća i bijele cestice.

U kategoriji *Motiva iz lirskih pjesama* promatrani su motivi bijele kuće na moru i galebova iz pjesme *Zbogom, kućo bijela* Viktora Vide u 6. b razredu i motivi sata na seoskom tornju, psećeg laveža i zvuka zrikavca iz pjesme *Notturmo* Antuna Gustava Matoša u 8. a razredu. Obje pjesme učenici su obrađivali na prethodnim satovima školskih interpretacija.

Kategorija *Novih učeničkih motiva* promatra inovativne motive opisa koji su povezani s pisanom uputom, no ne ponavljaju zadani kratki opis *luke* ili *sela*. Opisi koji se temelje na novim učeničkim motivima mogu biti i oni koji su nastali kao spoj elemenata kratkog opisa iz pisane upute i likovnog predloška, no oni su mogući samo u eksperimentalnoj grupi učenika.

Kategorija *Jezika i stila opisa* bavi se promatranjem razlika u stilskom oblikovanju opisa u eksperimentalnoj i kontrolnoj grupi učenika. Provjerava pravopisnu i slovničku točnost učeničkih opisa. Osvrće se na red riječi u rečenicama i logički slijed rečenica unutar vezanog teksta kako bi se utvrdila uspješnost sintaktičkog oblikovanja opisa. Funkcionalan odabir riječi i skupova riječi, odabir fraza koje se podudaraju s ponuđenim opisom iz pisanih uputa te odabir stilskih izražajnih sredstava utječu na stupanj uspješnosti stilskog oblikovanja opisa u obje grupe. U ovoj kategoriji promatra se i utjecaj likovnih predložaka na stilsko oblikovanje opisa u eksperimentalnoj grupi učenika. Taj bi

se utjecaj trebao očitovati u izdvajanju jednog ili više ključnih motiva koji su ostavili snažan dojam (impresiju) na učenike, u opisivanju sadržaja i boja sa slika te u pobuđivanju osjeta koje izaziva njihovo promatranje.

5.6. Rezultati istraživanja i rasprava

Kreativnost u odabiru naslova

<i>Kreativnost u odabiru naslova</i>				
	Eksperimentalna grupa		Kontrolna grupa	
Kriterij	6. b	8. a	6. b	8. a
Kreativan naslov opisa	5	2	5	4
Riječi iz naslova preuzete iz pisane upute	5	9	7	6
Opisi bez naslova	2	0	1	2

Najviši stupanj kreativnosti ostvarili su oni učenici čiji su naslovi bili vezani uz temu opisa, ali nisu ponavljali ili preuzimali već ponuđene riječi iz pisane upute ili naslova likovnog predloška. U drugu skupinu naslova uključeni su svi koji su preuzeli ponuđene riječi iz pisane upute, iz naslova likovnog predloška ili oni koji su kombinirali preuzete i nove riječi. U treću skupinu uključila sam učeničke opise bez naslova.

Individualni naslovi opisa eksperimentalne grupe 6. b razreda koji su postigli najviši stupanj kreativnosti su *Zalazak sunca*, *Zlatno jutro*, *Prizor*, *Ljubav na moru* i *Miris morske soli*. Naslovi nastali preuzimanjem ponuđenih riječi iz

pisanih uputa ili kombiniranjem ponuđenih i novih riječi su *Luka* (dva učenika), *Ljetno jutro* (dva učenika) i *Neumorna luka*. Individualni naslovi opisa kontrolne grupe 6. b razreda koji su postigli najviši stupanj kreativnosti su *Kod moje none*, *Morski šum*, *Jutarnja šetnja*, *Dan na Susku* i *Jutro u Pločama*. Naslovi nastali preuzimanjem ponuđenih riječi iz pisanih uputa ili kombiniranjem ponuđenih i novih riječi su *Plavo more*, *Riječka luka*, *Moje ljetno jutro*, *Rapsko ljetno jutro* i *Ljetno jutro* (tri učenika). Kreativni naslovi eksperimentalne grupe učenika 6. b razreda više odgovaraju sadržaju opisa luke (*Zalazak sunca*, *Zlatno jutro*, *Prizor*, *Miris morske soli*) od onih u kontrolnoj grupi koji ukazuju na pripovjedačke elemente u opisima (*Kod moje none*, *Dan na Susku*, *Jutro u Pločama*). Prisutnost pripovjedačkih elemenata potvrđuje i naslov opisa učenika iz eksperimentalne grupe u 6. b razredu - *Ljubav na moru*. Kvantitativna vrijednost koja označava kreativnost u odabiru naslova u eksperimentalnoj i kontrolnoj grupi učenika u 6. b razredu je ekvivalentna, odnosno jednak broj učenika u obje grupe odabrao je kreativne naslove.

Originalni naslov eksperimentalne grupe 8. a razreda je *Putujuće svijetlo*. Iako je većina učenika za naslove koristila sintagme sa *selom*, jedan od njih bio je izrazito kreativan pa se može ubrojiti i u inovativne naslove. Taj naslov glasi *Čari malog sela*. Ostali naslovi nastali posuđivanjem ponuđenih riječi su *Selo u predvečerje* (tri učenika), *Predvečerje u selu*, *Selo u predvečerje*, *Selo*, *Mirno selo* i *Tišina u selu*. Kreativni naslovi opisa kontrolne grupe 8. a razreda su *Opasni vlak*, *U iščekivanju*, *Buka željeznice kroz noćno selo* i *Tišina*. Naslovi nastali preuzimanjem ponuđenih ili povezivanjem ponuđenih s novim riječima su *Selo*, *Selo u predvečerje* (tri učenika) i *Tiho selo*. Veći broj naslova kontrolne grupe učenika 8. a razreda bio je uspješniji od naslova eksperimentalne grupe.

Motivi iz pisanih uputa

<i>Motivi iz pisanih uputa</i>				
Kriterij	Eksperimentalna grupa		Kontrolna grupa	
	6. b	8. a	6. b	8. a
Uključeno manje od polovice ponuđenih motiva	6	6	2	3
Uključeno više od polovice ponuđenih motiva	6	5	11	10

Najučestaliji motivi u opisima eksperimentalne i kontrolne grupe 6. b razreda su ribari, brodovi i brodice, djeca, ljetno jutro i luka. Učenici eksperimentalne grupe 6. b razreda rjeđe su posezali za motivima žamora ljudi, djece i zvukova dizalice (četiri učenika) te jedrenjaka (tri učenika). Manje korišteni motivi u opisima kontrolne grupe 6. b razreda su luka (devet učenika), žamor ljudi, djece i zvukovi dizalice (osam učenika), ljeskanje mora pod izlazećim suncem (šest učenika). Samo četiri učenika uključilo je motiv jedrenjaka u svoje opise.

Najučestaliji motivi u opisima obje grupe učenika 8. a razreda su (tiho) selo, (jureći) vlak, vjetar i škripanje tračnica. Učenici eksperimentalne grupe 8. a razreda nisu često koristili motive javora (tri učenika) i željeznice (tri učenika), a najrjeđe su u opise uključivali motive vagona (dva učenika) i čempresa (dva učenika). Šest učenika kontrolne grupe 8. a razreda upotrijebilo je motive predvečerja, (duge) željeznice, vagona i tišine, a troje učenika odabralo je motiv dalekog grada.

Eksperimentalna grupa 6. b i 8. a razreda rjeđe je posezala za ponuđenim motivima iz pisane upute.

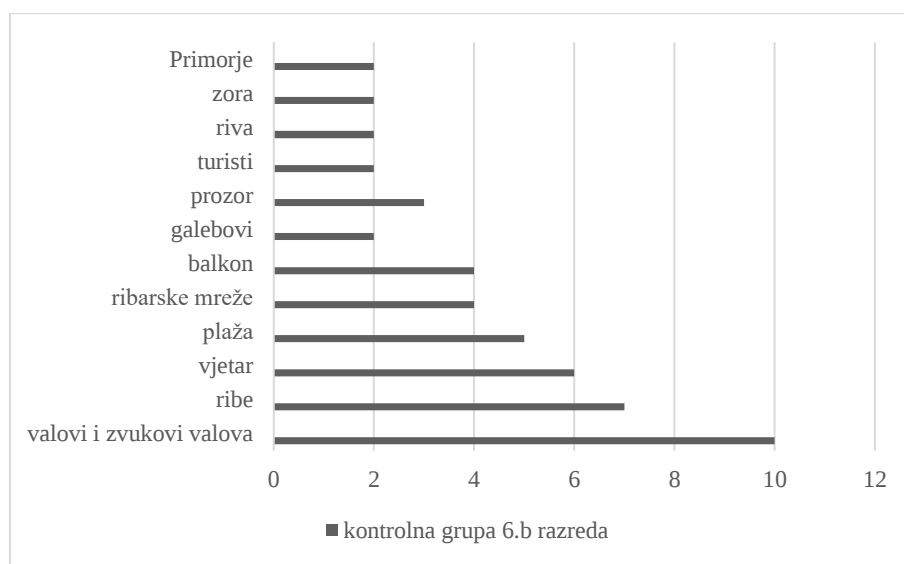
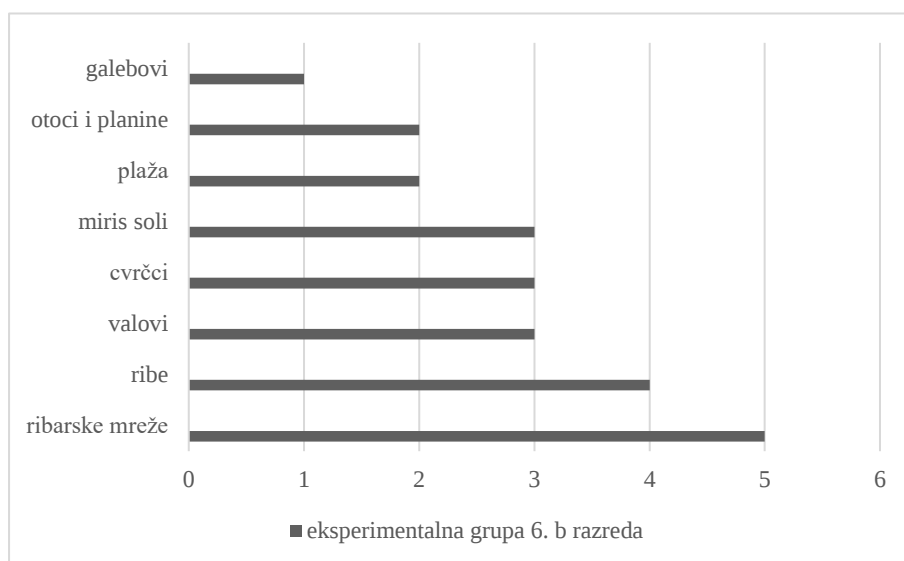
Motivi iz likovnih predložaka

<i>Motivi iz likovnih predložaka</i>				
Kriterij	Eksperimentalna grupa		Kontrolna grupa	
	6. b	8. a	6. b	8. a
Uključeno manje od polovice motiva iz likovnih predložaka	7	5	/	/
Uključeno više od polovice motiva iz likovnih predložaka	5	6	/	/

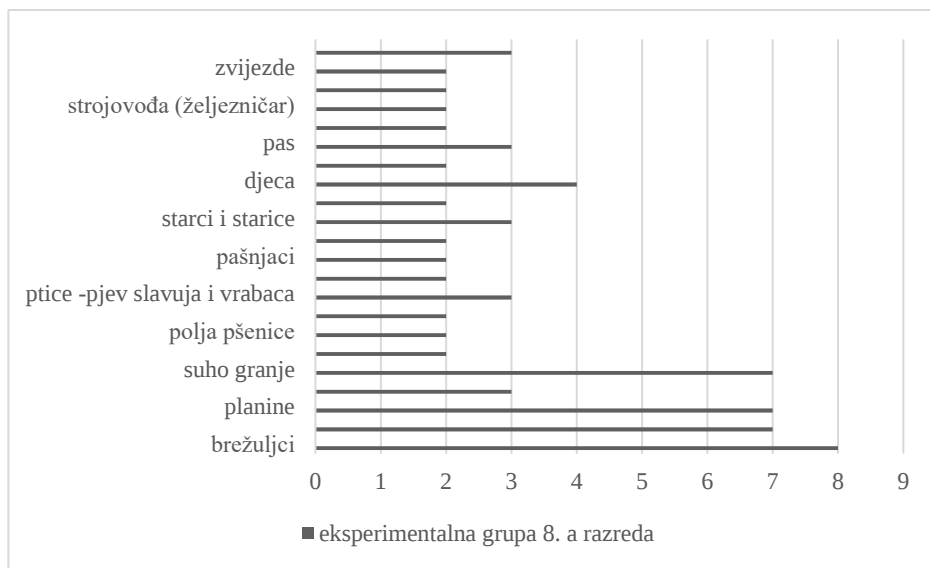
Učenici eksperimentalne grupe 6. b razreda najčešće su opisivali motive barčica, sunca, mora, brodova i odraza na površini mora. Rjeđe su se osvrtnali na luku, ljude na barčicama i dizalice.

Učenici eksperimentalne grupe 8. a razreda najčešće su opisivali motive vlaka s vagonima, seoskog krajolika poput raslinja i brežuljaka, seoske kuće i tmurno nebo. Nekolicina učenika opisala je daleki grad, tračnice, šljunčane seoske ceste, javor i dim iz lokomotive. Samo dvoje učenika zanimalo se za motiv čempresa.

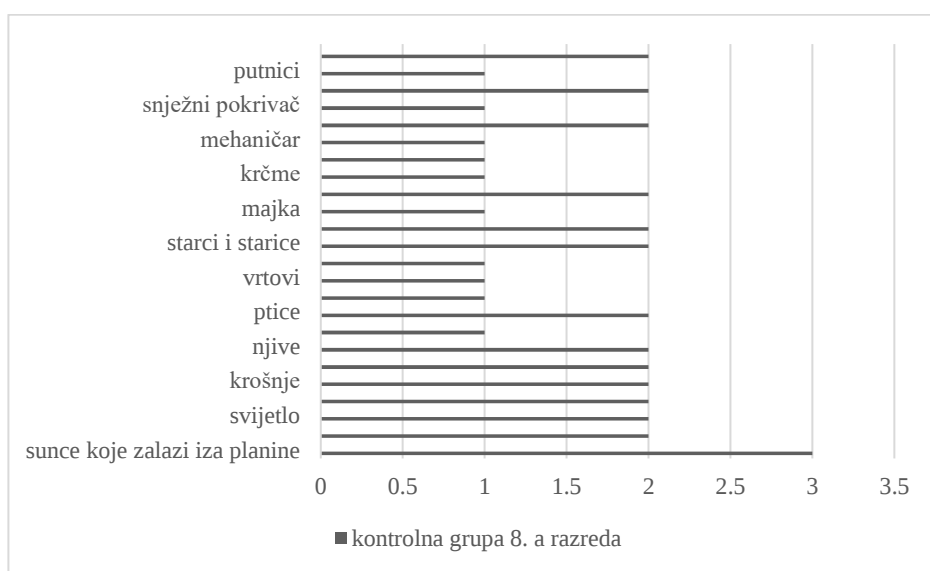
Novi učenički motivi

Novi učenički motivi eksperimentalne grupe 6. b razreda ukazuju na usmjerenost pažnje na detalje koji se mogu vidjeti u morskoj luci, a novi motivi kontrolne grupe učenika vezani su uz opise mjesta na kojima su učenici boravili ljeti ili prizora na koje ih je podsjetila zadana tema.

Učenici eksperimentalne grupe 8. a razreda u svojim su opisima puno više pažnje pridali seoskom krajoliku, prostornom razmještanju sela i životu seljana. Uključili su opise građa kuća, ulica, bijelih šljunčanih puteljaka i cesta, brežuljaka, trave i raslinja koji su prisutni na impresionističkoj slici. Za opise atmosferskih stanja, godišnjih doba i doba dana upotrebljavali su motive ponoći, mjesečine, zvijezda, sunca, žege, ljetne kiše, hladne kiše, jeseni i mraka.

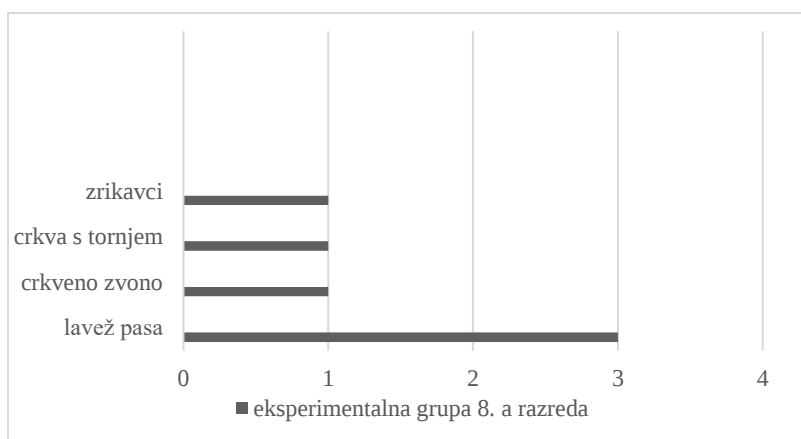

Učenici kontrolne grupe 8. a razreda jednakomjerno su se koncentrirali na opise sela i vlaka, na vizualne, auditivne i taktilne osjete koje pobuđuje dolazak

vlaka te na utjecaj vlaka na selo i ljude. Od novih motiva uglavnom su koristili one koji se odnose na izgled seoskog krajolika, životinja i život ljudi na selu.

Kontrolne grupe učenika 6. b i 8. a razreda u svojim su opisima koristili veći broj novih inovativnih motiva od eksperimentalnih grupa učenika.

Motivi iz lirskih pjesama

U kontrolnoj grupi 6. b razreda dvoje je učenika u svoj opis uključilo motiv galebova, a u eksperimentalnoj jedan. Motiv galebova prisutan je u pjesmi *Zbogom, kućo bijela* Viktora Vide.

U opisima eksperimentalne grupe učenika 8. a razreda prepoznatljiv je veći broj motiva iz pjesme *Notturmo* Antuna Gustava Matoša od onih u opisima kontrolne grupe učenika. Motivi poput mjesečine, putujućeg svijetla i ptičjeg pjeva mogu biti inspirirani Matoševom pjesmom, no također mogu biti produkti mašte ili rezultati promatranja udaljenih građevina dalekog grada, vidljivih na Menzelovoj impresionističkoj slici. Motive crkvenog zvona i psećeg laveža upotrijebilo je samo dvoje učenika kontrolne grupe 8. a razreda.

Jezik i stil opisa

Opisi učenika eksperimentalne grupe 6. b razreda pokazali su pretežitu točnost u primjeni pravopisnih pravila i pisanju riječi i rečenica. U gotovo svim opisima učenici su koristili neobilježen red riječi. Izbor i upotreba riječi i izraza uglavnom su funkcionalni. Rečenice su uglavnom ulančane, a opisi stilski djelomično ili nedostatno sređeni i tematsko-motivski razrađeni. Rječnik učenika je djelomično razvijen. Učenici eksperimentalne grupe više su pažnje pridali stilskom oblikovanju elemenata vidljivih na Monetovoj slici i slijedu kojim će ih opisati. U nastavku izdvajam rečenice iz učeničkih opisa koje to dokazuju:

„Dizalice su izvlačile bijele jedrilice iz dubokog tamnog namreškano mora.“

„Svakim pokretom starih drvenih barčica ribe bi se izdvojile iz svojih gustih skupina, a zatim se poput vojnika opet vratile u poziciju.“

Učenici ove grupe najčešće su u svoje opise uključivali stilska izražajna sredstva poput epiteta, kontrasta i personifikacija:

„Male zvjezdice se počinju buditi i igrati se po crnom nebu.“

„Duboko sam disala i osluškivala čudesni orkestar malenih zrikavaca.“

„More se presijavalo u zlatnim i srebrnim ljuskama, a ispod površine mora plivale su tamno sive ribe.“

U opisima kontrolne grupe učenika 6. b razreda uočila sam pretežnu točnost u primjeni pravopisnih pravila i u pisanju riječi i rečenica. Red riječi u rečenicama uglavnom je neobilježen, no nekoliko je učenika učestalo koristilo obrnuti red riječi. Izbor i uporaba riječi i izraza uglavnom su djelomično funkcionalni ili nefunkcionalni, rječnik djelomično razvijen, a rečenice su pretežito ulančane i prate logički slijed učeničkih misli. Opisi u ovoj grupi učenika uglavnom su stilski nedostatno sređeni te djelomično tematsko-motivski razrađeni. Stilska izražajna

sredstva koja prevladavaju u opisima kontrolne grupe su epiteti i kontrasti. Učenici rjeđe koriste personifikacije, a vrlo rijetko usporedbe i metafore. Navodim nekoliko zanimljivih učeničkih rečenica koje ukazuju na stilsku obilježenost riječi i rečenica:

„Jutro je... Cvijeće se budi, sunce dolazi, odsjaj blješti.“

„Obasjan suncem, budim se.“

Opisi eksperimentalne grupe učenika 8. a razreda ukazali su na pretežitu točnost u primjeni pravopisnih pravila i pisanju riječi i rečenica, uglavnom razvijen rječnik, djelomičnu ili potpunu funkcionalnost izbora i uporabe riječi i izraza, pretežitu ulančanost rečenica i nedostatnu stilsku sredećenost te djelomičnu tematsko-motivsku razrađenost. Učenici su pretežito koristili neobilježen red riječi. U nekoliko učeničkih opisa zamjetno je umetanje i izmjena reda surečenica, uporaba rečeničnih znakova koji utječu na stilsko oblikovanje teksta te stilski izražajna sredstva epiteta, kontrasta, gradacije, personifikacije, usporedbe i metafore. U jednom je opisu prepoznatljiv i simbol putujućeg svijetla. Prepoznatljiva je uporaba zareza za nabrojanje, isticanje riječi ili surečenica te označavanje pauze:

„Večer je pala, zvijezde se pojavile, a samo jedno putujuće svijetlo gori.“

„Tračnice, obrasle travom i dračom, počele su glasno škripati.“

Opisi kontrolne grupe učenika 8. a razreda ukazuju na bogatstvo rječnika, djelomičnu funkcionalnost u izboru i uporabi riječi i izraza, pretežitu ulančanost rečenica, djelomičnu stilsku sredećenost te pretežitu tematsko-motivsku razrađenost. Učenici su uglavnom koristili neobilježen red riječi. Nekoliko učenika ove skupine rado je upotrijebilo rečenične znakove u službi stilskog oblikovanja teksta i odavanja dojma nedovršenosti:

„Sad će... Ubrzo je sedam sati uvečer. I tada proleti vlak i prekine smrtnu tišinu.“

„Tračnice su škripale i vagoni su tutnjali. Vlak je prošao...“

„Snažni je vjetar nanio guste sive oblake i kap po kap – eto kiše. Prolom oblaka!“

Mnogi učenici ove skupine upotrijebili su stilska izražajna sredstva poput epiteta, metafore, personifikacije, usporedbe i gradacije:

„Da, žila kucavica toga sela upravo je malena željeznička postaja, smještena na izlazu iz mjesta.“

„Na nebu se odigrava ples svjetlosti.“

„Sunce tone u san.“

Rasprava

Osam učenika eksperimentalne grupe 6. b razreda uspješno je napisalo opis *luke u ljetno jutro*. Dva učenika eksperimentalne grupe upustila su se u prepričavanje, jedan učenik pisao je opis s elementima prepričavanja, a jedan učenik pisao je priču. Osam učenika kontrolne grupe 6. b razreda uspješno je napisalo traženi oblik jezičnog izražavanja. Jedan sastavak bio je u potpunosti nečitak. Četvero učenika kontrolne grupe izmaklo je opisima luke te uključilo pripovjedačke elemente pisanog jezičnog izražavanja na koje ih je potakla ova tema. Vodili su se sjećanjima na ljetovanja, osjećajima i emocijama koje u njima budi ljetno jutro, a vrlo malo učenika kontrolne grupe nije u opise unijelo osobni utisak. Dvoje učenika u opise je uključilo ljubav prema Primorju, a jedna učenica kontrolne grupe dotakla se teme ekologije te izrazila zabrinutost za morski okoliš. Svi učenici eksperimentalne grupe 8. a razreda uspješno su napisali traženi oblik jezičnog izražavanja. Devet učenika kontrolne grupe 8. a razreda uspješno je

napisalo opis *sela u predvečerje*. Troje učenika kontrolne grupe nije ostvarilo kriterije zadanog oblika jezičnog izražavanja. Njihovi sastavci bili su mnogo bliži stvaranju priče, no svaki od njih je u pojedinim segmentima sadržavao opise vlaka ili sela.

Na kraju ovog istraživanja skrenula bih pozornost na nekoliko zanimljivih spoznaja do kojih sam došla proučavajući učeničke opise. Neočekivano velik broj učenika eksperimentalne grupe 6. b razreda nije razradio zaključni dio opisa na razini sadržaja i formalno-pojavnog izgleda sastavka. Četvero učenika nije uopće napisalo zaključak opisa, a jedan učenik nije odvojio sadržaj zaključka u novi odjeljak. Jedan učenik kontrolne grupe 6. b razreda nije napisao zaključak opisa, a jedan učenik nije izdvojio sadržaj zaključka u novi odjeljak. Dvoje učenika eksperimentalne grupe 8. a razreda sadržajno su razradili zaključak opisa, no nisu ga izdvojili u novi odjeljak. Dva učenika kontrolne grupe 8. a razreda nisu napisala zaključak opisa.

Tema opisa *luke u ljetno jutro* kod nekih je učenika eksperimentalne grupe 6. b razreda izazvala probleme zbog nepažljivog i brzopletog čitanja upute i naslova likovnog predloška. Slika na prvi pogled može zavesti promatrača i ponukati ga na krivo tumačenje. Ona je nastala snažnim potezima kista u kontrastu zagasitih tamnih plavih i sivih tonova mora te žarkih žutih i narančastih tonova neba i sunca. Tema slike se zbog stilskog oblikovanja može protumačiti kao luka u rano jutro pod izlazećim suncem ili kao luka u predvečerje pod zalazećim suncem. Nedoumicu rješavaju pisana uputa koja navodi učenika na zamišljanje ljetnog jutra i naslov djela ispod likovnog predloška. Usprkos tome, troje učenika eksperimentalne grupe 6. b razreda pisalo je o zalasku sunca, jedan učenik nije definirao doba dana u kojem promatra luku, a jedna učenica naslovila je svoj opis *Zalazak sunca*, iako je pisala o luci u ljetno jutro.

Promatranjem motiva uključenih u opise luke i sela kod kontrolnih grupa učenika zapažena je veća maštovitost i raznolikost izvora iz kojih su učenici crpili

ideje. U 6. b razredu to su najčešće bili opisi onih luka koje su učenici imali prilike vidjeti na ljetovanju (Susak, Ploče, Rab). Odabir motiva iz Primorja ukazuje na prostorno, društveno i kulturološko usmjerenje učenika 6. b razreda.

Zbog uopćenosti motiva bijele kuće na moru i galebova iz pjesme *Zbogom, kućo bijela* Viktora Vide bilo je teško pratiti učestalost tih motiva u učeničkim opisima. Nekolicina učenika u obje grupe 6. b razreda upotrijebila je motiv galebova, a niti jedan učenik nije se osvrnuo na motiv bijele kuće. Najvjerojatniji razlog je nemogućnost pronalaženja sličnosti otvorenog prostora luke s Vidinom kućom na moru. Eksperimentalna grupa učenika 8. a razreda češće je primjenjivala motive iz pjesme *Notturmo* Antuna Gustava Matoša od kontrolne grupe učenika. Moguće je da ih je na to potakla slika vlaka koji prolazi selom i gubi se u daljini, koji je također prepoznatljiv u pjesmi *Notturmo*.

5.7. Zaključak istraživanja

Likovni predlošci usmjerili su pažnju na predmet opisivanja pa su uvjetovali veću uspješnost pisanja zadanog oblika jezičnog izražavanja (*Prilozi 7. i 9.*) Eksperimentalna grupa bila je uvjetovana kratkom pisanom uputom i likovnim predloškom što je dovelo do usmjeravanja učeničke pažnje i stvaranja okvira za pisanje opisa luke i sela. Likovni predlošci u eksperimentalnoj grupi učenika uglavnom su utjecali na odabir elemenata opisa te na organizaciju slijeda kojim će ih povezati, na funkcionalnost izbora i uporabe riječi i izraza, na logički slijed rečenica i na učestaliju uporabu stilskih izražajnih sredstava, no ne i na druge segmente jezika i stila. Kontrolna grupa učenika bila je uspješnija u odabiru novih motiva i postizanju originalnosti u njihovoj razradbi te je pokazala veću raskoš rječnika (*Prilozi 8. i 10.*). Na temelju toga zaključujem da su opisi kontrolne grupe postigli viši stupanj izvornosti jer su učenici morali posegnuti za izvorima u vlastitu maštu, sjećanja i iskustva.

Rezultati dobiveni u pojedinim promatranim kategorijama ne ukazuju na to da je učeničko opisivanje otvorenog prostora bilo uspješnije zbog utjecaja likovnih predložaka. S druge strane, doživljajna snaga djela likovne umjetnosti nepobitno je utjecala na učeničku pažnju, promatranje i promišljanje o zadanoj temi opisa. Stoga ovo istraživanje daje vrijedan primjer uporabe likovnih djela kao motivacijskih sredstava za učeničko pisano izražavanje.

6. Zaključak

Prvi dio rada obrađuje temu učeničkog pisanog izraza u nastavi *jezičnog izražavanja* i utjecaja likovne umjetnosti na nj. Drugi dio posvećen je eksperimentalnom istraživanju utjecaja slikarskih umjetničkih djela impresionizma na učeničko pisanje opisa otvorenih prostora.

Rezultati istraživanja pokazali su da su metodički postupci u vezi s likovnim predlošcima utjecali na učeničke opise eksperimentalne grupe u odabiru i razradbi motiva vidljivih na slikama. Likovni predlošci usmjerili su pažnju na predmet opisivanja pa su uvjetovali veću uspješnost pisanja zadanog oblika jezičnog izražavanja. Opisi kontrolne grupe postigli su veći stupanj izvornosti u odabiru i razradbi motiva. Kontrolna grupa učenika češće je za motivima posezala u vlastitu maštu i iskustva, uključivala emocije ili osobne utiske o prostoru koji opisuju te pripovjedačke elemente pisanog jezičnog izražavanja.

Djela likovne umjetnosti potiču promatrača na stvaranje senzibiliteta prema vizualnom sadržaju. Ona utječu na emocionalno doživljavanje i stvaranje, izricanje misli, osjećaja, stavova i potreba. Iako rezultati provedenog istraživanja nisu ukazali na zamjetan utjecaj likovnih predložaka na učeničke opise, dokazali su uspješnost novog i jedinstvenog načina pristupanja određenom sadržaju te pokazali zamjetan porast učeničkog interesa prema zadanoj temi.

7. Popis literature i izvora

- Gardner, Howard. 1999. Inteligencija: Novije teorije inteligencije. Jastrebarsko.
- Gudelj-Velaga, Zdenka. 1990. Nastava stvaralačke pismenosti. Zagreb.
- Janson, Howard, W. 2005. Povijest umjetnosti. Varaždin.
- Maljković, Zoran, (ur.), 2012. Enciklopedija općeg znanja. Kina.
- Lučić, Kata. 2005. Prožimanje riječi, slike i glazbe u metodici književnosti u razrednoj nastavi. Zagreb.
- Mendeš, Branimir. 2009. Početna nastava čitanja i pisanja – temelj nastave Hrvatskog jezika. *Magistra Iadertina* 4, br. 4: 115-129.
- Nastavni plan i program za osnovnu školu, Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, 2006.
- Piaget, Jean. 1978. Intelektualni razvoj djeteta. Beograd.
- Perazić, Stanko...[et al.]. 1977. Opisivanje u nastavi usmenog i pismenog izražavanja. Sarajevo.
- Preglej, Lidija. 2014. Istraživanja u nastavi. *Educatio Biologiae: časopis edukacije biologije* 1, br. 1: 100-116.
- Rosandić, Dragutin. 1986. Metodika književnog odgoja i obrazovanja. Zagreb.
- Težak, Stjepko. 2003. Teorija i praksa nastave hrvatskog jezika 2. Zagreb.
- Varga, Rahaela; Somolanji Tokić, Ida. 2015. Trebaju li nam sustavan odgoj i obrazovanje za aktivno slušanje?. *Školski vjesnik : časopis za pedagoškijsku teoriju i praksu* 64, br. 4: 674-660.
- Visinko, Karol. 2005. Dječja priča-povijest, teorija, recepcija i interpretacija. Zagreb.

Visinko, Karol. 2010. Jezično izražavanje u nastavi Hrvatskog jezika: pisanje. Zagreb.

Visinko, Karol. 2014. Čitanje, poučavanje i učenje. Zagreb.

Internetski izvori

Državna matura, <https://www.ncvvo.hr/kategorija/drzavna-matura/>, posjećeno 3.11.2017.

Impresionizam, <http://www.theartstory.org/movement-impressionism.htm>, posjećeno 28.10.2017.

Nastavni programi za gimnazije,

<https://www.ncvvo.hr/nastavni-planovi-i-programi-za-gimnazije-i-strukovne-skole/>, posjećeno 28.9.2017.

Encyclopedia Britannica: Romanticism.

<https://www.britannica.com/art/Romanticism>, posjećeno 24.10.2017.

Encyclopedia Britannica: Biedermeier style.

<https://www.britannica.com/art/Biedermeier-style>, posjećeno 26.10.2017.

Encyclopedia Britannica: Visual arts. <https://www.britannica.com/art/visual-arts>, posjećeno 22.10.2017.

Sentinel&Enterprise: Schoolboy is proud figure od Ashburnham.

http://www.sentinelandenterprise.com/news/ci_23997925/schoolboy-is-proud-figure-ashburnham, posjećeno 26.10.2017.

8. Popis priloga

Prilog 1. Sažeti prikaz ustroja nastavnog sata u 6. b razredu

FAZE NASTAVNOGA SATA I TRAJANJE POJEDINE FAZE	SADRŽAJ NASTAVE ILI AKTIVNOSTI UČITELJA	AKTIVNOSTI UČENIKA
Uvodna riječ (15 sekundi)	Nastavnica se predstavlja i pozdravlja učenike.	Učenici slušaju.
Pripremna faza ili faza motiviranja učenika za promatranje slike i pisanje opisa otvorenog prostora (4 minute)	Nastavnica pitanjima motivira učenike na promišljanje o luci. Navodi učenike na prostorna obilježja pejzaža iz pjesme <i>Zbogom, kućo bijela</i> Viktora Vide.	Učenici se prisjećaju izgleda luke koja im je poznata te obilježja pejzaža iz Vidine pjesme <i>Zbogom, kućo bijela</i> .
Davanje uputa i objašnjenja za pisanje opisa (3 minuta)	Nastavnica daje učenicima upute za pisanje opisa i dijeli im nastavne listove. Zapisuje na ploču naslov nastavnog sata.	Učenici slušaju, a zatim primaju nastavne listove. Učenici zapisuju razred, naslov nastavnog sata i nadnevak. Učenici čitaju (i promatraju) zadatak koji su dobili.
Pisanje opisa (37 minuta)	Nastavnica promatra učenike.	Učenici pišu opis.

Prilog 2. Sažeti prikaz ustroja nastavnog sata u 8. a razredu

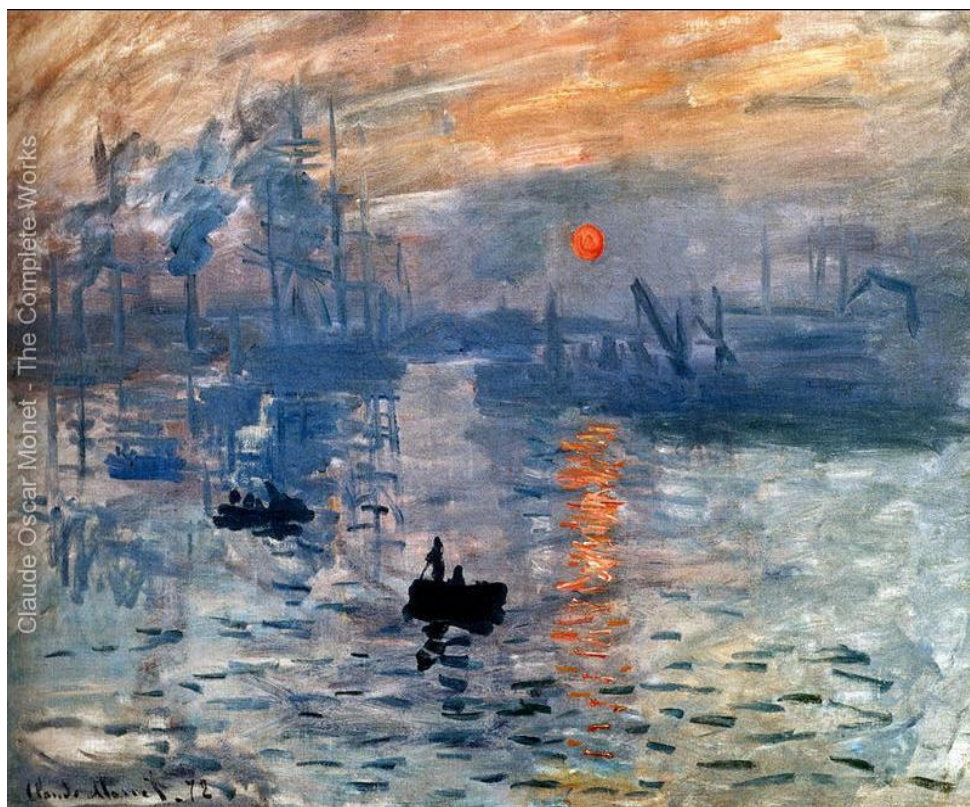
FAZE NASTAVNOGA SATA I TRAJANJE POJEDINE FAZE	SADRŽAJ NASTAVE ILI AKTIVNOSTI UČITELJA	AKTIVNOSTI UČENIKA
Uvodna riječ (15 sekundi)	Nastavnica se predstavlja i pozdravlja učenike.	Učenici slušaju.
Pripremna faza ili faza motiviranja učenika za promatranje slike i pisanje opisa otvorenog prostora (4 minute)	Nastavnica pitanjima motivira učenike na promišljanje o selu. Navodi učenike na prostorna obilježja pejzaža iz pjesme <i>Notturmo</i> Antuna Gustava Matoša.	Učenici se prisjećaju izgleda luke koja im je poznata te obilježja pejzaža iz pjesme <i>Notturmo</i> Antuna Gustava Matoša.
Davanje uputa i objašnjenja za pisanje opisa (3 minuta)	Nastavnica daje učenicima upute za pisanje opisa i dijeli im nastavne listove. Zapisuje na ploču naslov nastavnog sata.	Učenici slušaju, a zatim primaju nastavne listove. Učenici zapisuju razred, naslov nastavnog sata i nadnevak. Učenici čitaju (i promatraju) zadatak koji su dobili.
Pisanje opisa (37 minuta)	Nastavnica promatra učenike.	Učenici pišu opis.

Prilog 3. Nastavni listić kontrolne grupe učenika u 6. b razredu

1. Zamisli toplo ljetno jutro. Tvoj pogled usmjeren je na luku u kojoj se neprestano kreću brodice. Gledaš u more koje se ljeska pod izlazećim suncem. Osluškuješ žamor ribara i djece koja se igraju na obali. Iz daljine dopiru zvukovi teških dizalica koje iz mora izvlače jedrenjake. Napiši opis tog prostora. Naslov svog opisa odredi sam/sama.

Prilog 4. Nastavni listić eksperimentalne grupe učenika 6. b razreda

1. Zamisli toplo ljetno jutro. Tvoj pogled usmjeren je na luku u kojoj se neprestano kreću brodice. Gledaš u more koje se ljeska pod izlazećim suncem. Osluškujes žamor ribara i djece koja se igraju na obali. Iz daljine dopiru zvukovi teških dizalica koje iz mora izvlače jedrenjake. Napiši opis tog prostora. U pisanju opisa posluži se fotografijom koja se nalazi ispod ovog zadatka. Naslov svog opisa odredi sam/sama.

Claude Monet, *Impresija izlaska sunca*, 1872., Muzej Marmottan Monet, Pariz

Prilog 5. Nastavni listić kontrolne grupe učenika u 8. a razredu

1. Zamisli tiho selo u predvečerje. Kroz njega prolazi duga željeznica. Tišinu u selu prekida jureći vlak koji dolazi iz dalekog grada. Osluškuješ škripanje tračnica, prigušene tutnjeve lokomotive i njezinih vagona. Vjetar se poigrava dugim čempresima i listovima snažnog javora. Napiši opis tog prostora. Naslov svog opisa odredi sam/sama.

Prilog 6. Nastavni listić eksperimentalne grupe učenika u 8. a razredu

1. Zamisli tiho selo u predvečerje. Kroz njega prolazi duga željeznica. Tišinu u selu prekida jureći vlak koji dolazi iz dalekog grada. Osluškujes škripanje tračnica, prigušene tutnjeve lokomotive i njezinih vagona. Vjetar se poigrava dugim čempresima i listovima snažnog javora. Napiši opis tog prostora. U pisanju opisa posluži se fotografijom koja se nalazi ispod ovog zadatka. Naslov svog opisa odredi sam/sama.

Adolph Menzel, *Željeznička pruga Berlin-Potsdamer*, 1847., Alte Nationalgalerie, Berlin

Prilog 7. Primjer ueničkog opisa eksperimentalne grupe 6. b razreda

Leona
6.b

Opis otvorenoga prostora

5.6.2017.

Zalozak Sunca

Jednog predivnog jutra spremila sam se za školu, na putu do škole stala sam gledajući u nebo. Nebo je bilo ošreno, ljubičasta, narandžasta i žuta boja odsijivali su se od sjajnog prozirnog mora.

U daljini sam mogla vidjeti mnogo malih brodova i barčica, koje su plovile u rijeci. Sunce je bilo žarko narandžasto, skoro pa i crveno. Vidjela sam djecu koja su plovila u barčicama dodirujući vodu vrhovima prstiju. Stari i iskusni ribar zalapčavao je mrežu, spremnu za bacanje u more. Tvornice u daljini puštale su suptilne dimove i stvarale male, mekane oblaciće.

Gledajući u taj prizor osjećala sam se smireno i opušteno. Osjetila sam hladni nježni vjeter ludio mi puše u kosu. Namirisala sam miris hladnog slanog mora. Inače sam osjećaj kao da se vrijeme zaustavilo, ali nije taj sam dan zaustavila u školu.

Opis običnog postera
 Marka Sim

Sjedim na malenom balconu pored obale Jadranskog mora. Klima je lijepa. Polazimo ujutro iz naše kuće. Ljudi na plazi samo pričaju ili ja u njemu u jednom smjeru. Dječak da nas spazne ustaje dodajući te da mi ujutro daju banane.

Kada pogledam upred sebe udi vidim u kraj se mijenja malena brodnica. Uglavnom ih gura vjetrov pa dolaze. Ljudi tako dolaze ujutro moru posredno. Čujem kako galabriju govore, kako ujutro čuju moru romoniraju. Idući dolaze remeti tu moru ljepotu. I čuju kako nalaze se čije ljudi omotano različitom lancima kojima su se nalaze stare ribe stizali. I čuju ih na vidim malena plazi na kraj se supruje kupci. Vidim njihovu sreću. Polazimo to more. Boravim se u njemu kao da ih čuju. Sreću i sreću plavci su do mora čujem mišić malena dječak i moram ga morati nalaze. Sjedim na stolici i dijem. Ujutro sve mirise. No, nisu oni pravi. Pod pravi mišići su one prirode. Ali su oni miris iz tavnica ili iz morskih motara. Vidim se tako dolaze moru ljepotu moru imati tako govorim miris a da to smo ljudi mi. Vidim tako jednogodišnjeg različitog svoga jedra i brčić u morske prirode. Sjedim i čujem sve te ljepote mišić kraj. Kada sam bila mala i moj nono me učio da koristim to primanje i govorim.

Danas vidim i običnom ovaj kraj. I mori dan vidim to nazivaju gdje na plazi. I tako nam stizali. More nam pravi takve sreću. Svaki dan jedemo ih, supruje se moramo se brodnica, smislo se i to sve zbog mora. Svaki dan čujem tako prirode prirode. Kada one prirode more. Brodnice se mori dan čuju se u more i mi ih s velikim vozima imamo ugenti more i morske kraj.

Prilog 9. Primjer učeničkog opisa eksperimentalne grupe 8. a razreda

8. a

5.6.2014.

Opis dvoranskog prostora

Čini malog~~og~~ sela

Lunce polako zalazi iza velikih brežuljaka maloga sela. Ljetni se dan bliži svome kraju i počinje mirovati.

Osjetim miris prašine i linde koji dolazi sa stare seoske željeznice kojom vlakovi već dugo nisu prošli. Mureci je vlak razbio tišinu spokojnoga grada. Tračnice, obraste travom i dracom, počele su glasno škripati. Njihova je buka učinila selo življim mjestom, no već nakon nekog vremena postaje dosadna i naporna.

Vlak je nestao u naskoču javorovih kuma čije^{je} grane obrasci srušeni yjetur koji se pojavio mi od luda. Dugi su se čempresi sjajili pod ~~u~~ večernjom mjesečinom dok ~~ih~~ je yjetur mirisao. Noć je već odavno pala. ~~Pod zvijezdama~~ Pod zvijezdama su se gurali cikle crvenih i smeđih starih krovova. Selo se ponovno umiri nastupi tišina. Ona nije dugo trajala. U pozadini se čuo lavež pasa koji su upozoravali na ljetnu tihu legu je uslijedila. Tada sam osjetila ~~kapljice~~ kapljice koje su mi polako klizile niz obraz. Rasplakala su me nakon ~~svog~~ vrućeg ljetnog dana. Malo se selo ponovno umiri i utone u dubok san. Zat je već odavno odlučao ponoc. Čini mi se da je noć bila vrlo kratka. Već se iza onih istih starih brežuljaka nadziralo jutarnje sunašće koje je jedna četala olajati ~~njega~~ rječicu koja je tekla neoskim putem.

Prizori ovoga seoskoga kraja su me razveselili i produbili u meni osjećaj mira. Neizmjerno je kulilo priroda utječe na naše raspoloženje...

Prilog 10. Primjer učeničkog opisa kontrolne grupe 8. a razreda

8.a

5.6.2017.

- Opis obanemoga prostora
Selo u predvečerje

Sjedim na klupici željezničkoj stanici. Osluškujem šipanje tračnica. Vlak se zaustavlja, iz njega islaze usunbani putnici.

U selu pada noć. Sunčeve zrake prestale su obasjavati ugrijani metal željeznice. Sunce tone u san. Zlobi iz plamene boja izgledom podjeca na lice uplakane djevojke. Odjednom nastane tišina, ostajem sama na željezničkoj stanici.

U daljini čujem nštanje lišća javna kojime se vjetar poigrava. Duge čempresе vjetar nemilosrdno gura, no poput vojnika oni ostaju snažni. Neugodnu tišinu prekida gureći vlak čijempresе (~~gureći vlak~~) nelo učimile gotovo nevidljivim. Ono ne poput oblaka uodiglo i nestalo u tami. Suho lišće pada mi na buput. Jera je stigla u selo. Hodam tammom meosvijetljenom ulicom. Prolaš me tanci. Dignem pogled i na nebu ugledam bezbroj pikušnih svijesla bje poput anđelića boju nad selom. U selu vlada potpuna tišina. Prolašći ulicom mogu uočiti slabšno svjetlo. svjeda bje su stamovnici sela domjeli i ostavili uz rub ulice. Odjednom mis čelo počela mi se sljivati kaplica vode. Počela je kiša. Čujem gromjavinu u daljini. Vjetar se pojačava. Na nebu se odigrava ples svjetlosti. Stavim buput preko glave i počinjem trčati. Mjesec bje je obasjavao nelo cakio se iz oblaka.

Još dugo u noć mogla sam čuti gromjavinu i snažno bjeobanje. Zvuk liše bje se odigravao mis pisanenobelu. očno me u san. Tišina i tama progutale su nelo.